

Avatud Eesti Fond
Open Estonia Foundation

TALLINNA ÜLIKOOL

UURINGU RAPORT

**Venekeelsed kodanikeühendused ja Eesti kodanikuühiskond:
paralleelsed maailmad või vaikne integratsioon?**

Kodanikeühiskonna uurimis- ja arenduskeskus
Tallinna Ülikool

Tallinn 2010

Uuringu raport: Venekeelsed kodanikeühendused ja Eesti kodanikuühiskond:
paralleelsed maailmad või vaikne integratsioon?

Uuring on valminud Avatud Eesti Fondi toel
Uurimisprojekt toetab Euroopa Liidu 6. rp Eurosphere

Koostanud: Tanel Vallimäe, Mikko Lagerspetz ja Liisi Keedus

Kodanikeühiskonna uurimis- ja arenduskeskus,
Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut, Tallinna Ülikool

Tallinn 2010

Sisukord

Sisukord	3
Sissejuhatus	4
1.1. Kodanikeühenduste tegevuse demokraatiateoreetilisi perspektiive.....	8
1.2. Uurimuse meetodid ja valim	10
2. Organisatsioon, liikmeskond, ühenduse töö juhtimine	12
2.1. Organisatsiooni eesmärgid, liikmed, liitumise praktikad	13
2.2. Organisatsiooni juhtimine, ühenduse tegevuse planeerimine	16
3. Kommunikatsioon: informeeritus ja avalikkuse informeerimine.....	19
3.1. Info kättesaadavus, ühenduste kommunikatsiooniruum	19
3.2. Üldsuse informeerimine organisatsiooni tegevustest, ligipääs meediakanalitele.....	22
4. Kodanikeühenduste koostöö, koostöö avaliku sektoriga.....	24
4.1. Koostöö kolmanda sektori sees.....	24
4.2. Koostöö avaliku sektoriga.....	26
Kokkuvõte.....	31
Kasutatud allikate loetelu.....	34
Lisa. Uuringu "Venekeelsed kodanikeühendused ja Eesti kodanikuühiskond: paralleelsed maailmad või vaikne integratsioon?" venekeelne kokkuvõte	36

Sissejuhatus

Muukeelsete – Eesti kontekstis eelkõige venekeelsete – inimeste kodanikualgatust on seni süstemaatiliselt vähe uuritud. Selle olulisust on ometi samal ajal vähemalt põhimõtte tasandil tunnustatud: *Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon* (EKAK) mainib kodanikeühenduste ja avaliku võimu koostöö ühe eesmärgina „ebapiisavalt esindatud või tunnustamata kodanike ja nende ühenduste erihuvide ja vajaduste tunnustamist ja arvessevõtu avaliku elu korraldamisel“.¹ Samas ei maini EKAKi rakendamiseks loodud tegevuskavad² Eesti muukeelsete elanike kodanikualgatuse edendamist eraldi eesmärgina ega viita sellele ka seoses muude eesmärkidega. EKAKi rakendamist käsitletud Riigikogu põhiseaduskomisjoni, kultuurikomisjoni ja sotsiaalkomisjoni avalikul istungil 9. märtsil 2010. aastal peetud ettekannetes siiski arutati ka integratsiooni- ja kodanikuühiskonna edendamise kavade kokkupuutepunkte, rõhutades eelkõige vajadust soodustada eesti- ja venekeelsete elanike osalemist samades ühingutes.³ „*Kodanikuühiskonna arengukava 2011-2014*“ septembris 2010 valminud tööversioon aga sisaldas viidet rahvusvähemustele ainult kodanikuharidust käsitletud peatükis.⁴ On muidugi võimalik, et see temaatika dokumendi edasise töötlemise käigus sinna lisatakse. Teisalt toonitatakse 10. aprillil 2008 Vabariigi Valitsuses kinnitatud Eesti Lõimumiskavas 2008-2013, et üks eesiseisvaid eesmärke peab olema eri emakeelega inimeste vaheliste kontaktide suurendamine ning seda ka kodanikeühendustes osalemise kaudu.⁵ Lõimumiskava raames teostatud vajadusuuringus aga tuuakse välja eesti- ja muukeelsete inimeste vähene kokkupuude.⁶

Kuid poliitiline huvi Eesti venekeelsete elanike organiseeritud kodanikualgatuse kohta on praegu suhteliselt vähene ja kantudki eelkõige Lõimumiskavas sõnastatud soovist ületada ühiskonna rahvuspõhist lõhestatust (nähtavasti püüdes sealjuures vältida rahvusgruppide mobiliseerumist erihuvide alusel – eesmärk, mida on avalikkuses peale nn aprillirahutusi 2007. aastal esile tõstetud). EKAKis sõnastatud eesmärk – soodustada venekeelsete kui „ebapiisavalt esindatud või tunnustamata kodanike ja nende ühenduste erihuvide ja vajaduste tunnustamist ja arvessevõtu avaliku elu korraldamisel“, teiste sõnadega selle vähemuse võimustamist (*empowerment*) – ei ole rakenduskavades leidnud otsest kajastamist.

¹ *Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon* [heaks kiidetud 12.12.2002] <http://www.siseministerium.ee/30410> (vaadatud 23.10.2010)

² Siseministerium (2006): *Kodanikualgatuse toetamise arengukava 2007-2010*.

http://www.siseministerium.ee/failid/KATA_2007_2010.pdf (vaadatud 23. 10. 2010); Siseministerium (2007): ÜK TEGEVUSKAVA Eesti kodanikuühiskonna arengukontseptsiooni (EKAK) rakendamiseks 2007-2009.

http://www.siseministerium.ee/failid/_K_tegevuskava_290207_Vastuv_etud.doc (vaadatud 23. 10. 2010)

³ Riigikogu põhiseaduskomisjoni, kultuurikomisjoni ja sotsiaalkomisjoni avalik istung... (2010)

⁴ Siseministerium, Tartu Ülikool (2010): *Kodanikuühiskonna arengukava 2011-2014. Tööversioon 10. 09. 2010*. (Elektroniline materjal)

⁵ Lõimumiskava 2008-2013; vt ptk 1, kus toonitatakse kõigi elanike kaasamist suureneva kodanikuaktiivsuse kaudu ja kodanikeühenduste tegevuse tähtsustamist lõimumise protsessis avaliku võimu kõrval „soodsa õigusliku, majandusliku, sotsiaalse ja vaimse keskkonna kujundamisega“. Ptk-is 2 rõhutatakse riigiidentiteedi kujunemisega seoses osalust kodanikuühiskonnas, sh kodanikuühiskonna tegevusse kaasamist ja ühise infovälja loomise vajadust. Ptk-is 3.1. aga mainitakse visiooni aastaks 2013, kus senisega võrreldes „erinevused eesti- ja muukeelsete elanike osalemises kodanikuühendustes ja avalikus sfääris on vähenenud“ jne.

⁶ Valdkondliku arengukava „Eesti Lõimumiskava 2008-2013“ vajadus- ja teostatavusuuringute... (2008)

Näeme kahe valdkonna riiklike prioriteetide sõnastamisel viitamist teineteise tähtsusele: kodanikualgatusega seotud kesksed sihid sisaldavad eesmärki toetada vähem esindatute kaasatust, aktiivust ja suuremat rolli ühiskonnas. Mitmekesisusega seotud tänaste väljakutsete sõnastamisel osutatakse juba selgelt kodanikuühiskonna valdkonnale. Ent kui kaks valdkonda ongi tihedalt seotud, siis nii Eesti sotsiaalteaduslikus teoreetilisemas kirjanduses kui ka poliitilises praktikas on märgatav tendents eeldada, et kodanikualgatuslik koostöö ja kokkupuude eri kogukondade vahel mõjutab positiivses suunas nii kodanikuühiskonna valdkonna kui ühiskonna integratsioonivaldkonna arenguid.

Neid kahte tuleks vaadelda siiski eraldi. Analüüsides erinevate ühiskonnarühmade väljakutseid kodanikuühiskonna perspektiivist tuleb silmas pidada kodanikualgatusliku tegevusega seotud eripärasid. Näiteks seda, kuidas erineva taustaga ühendused suudavad ellu viia oma rühmaga seotud eeskoste ülesandeid, olla algupäraseks kanaliks avaliku huvi sõnastamisel – vähetähtis pole ka nende võimekus täita avalike teenuste täitja rolli. Kaks perspektiivi täiendavad teineteist, kuid pole omavahel tingimata või vähemalt mitte lühiperspektiivis seotud. Nagu ilmneb, on nad mõnel juhul potentsiaalselt ka omavahel konfliktis: venekeelsete elanike võimustamine võib eeldada selliste organisatsioonide tekkimist ja tugevnemist, mis keskenduvad nimelt nende spetsiifiliste probleemide sõnastamisele, teadvustamisele ja lahendamisele, samas kui teisest küljest on oluline ka kaasata vene keele kõnelejaid peamiselt eestikeelsesse kodanikualgatusse. Robert D. Putnami terminoloogias on esimesel juhul vajalik kasvatada peamiselt siduvat (*bonding*), teisel juhul aga ühendavat (*bridging*) sotsiaalset kapitali.⁷ Selleks, et aru saada venekeelsete kodanikuühenduste rollist ja potentsiaalset, ongi vajalik analüüsida reaalselt kogemust. Siinse uurimuse eesmärgiks on venekeelse organiseeritud kodanikualgatuse analüüs Eesti kodanikuühiskonna kui terviku kontekstis.

Ka kodanikuühiskonna mahukamad uuringud ei ole venekeelset kodanikualgatuslikult eraldi käsitletud, on aga tõdetud, et venekeelsete elanike liikmelisus erinevat laadi ühingutes on märgatavalt madalam kui eestikeelsetel elanikel.⁸ Erinevate uuringute andmetel osaleb kodanikeühenduste tegevuses eestlastest kolmandik kuni neljandik, muukeelsetest umbes üks viiendik.⁹ Erandiks on ainult ametiühingud, milles osalemissagedus on ühtlasem. Selle olukorra ühe tagajärjena on ka peamiselt vene keeles tegutsevaid kodanikeühendusi sattunud seni teostatud uurimuste valimitesse suhteliselt vähe, mis ei ole võimaldanud neid puudutava teabe eraldi analüüsi.

⁷ Putnam, Robert D. (2000/2008): *Üksi keeglisaalis. Ameerika kogukonnaelu kokkuvarisemine ja taassünd*. Tartu: Hermes

⁸ Vt venekeelse kodanikualgatusliku tegevuse ja kesksete väljakutsete hetkeseisu kohta ka Riigikogu põhiseaduskomisjoni, kultuurikomisjoni ja sotsiaalkomisjoni avalik istung ... (2010), eriti ptk-i „Integratsioon“, lk 24-27

⁹ Krista Hinno; Mikko Lagerspetz & Tanel Vallimäe (2008): *Kolmas sektor arvupeeglis. Küsitlus ja statistikaandmeid mittetulundusühenduste ja nendes osalejate kohta 2004-2007*. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus

Venekeelsete organisatsioonide täpset arvu Eestis ei ole võimalik öelda; tuleb meeles pidada, et mõned organisatsioonid kasutavad oma tegevuses rohkem kui üht keelt. 2010. a. alguses valminud TLÜ RASI KUAK-i uuringus *Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis 2009/2010*¹⁰ esitati Eestis tegutsevatele ühendustele muuhulgas küsimus organisatsioonis kasutatavate töökeelte kohta. Ankeetküsitlus viidi läbi eesti keeles, kuid töökeeli võis nimetada rohkem kui üks. 13% teatas, et nad kasutavad igapäevase töökeelena vene keelt (enamusest ka eesti keelt), ning vahel kasutab vene keelt töökeelena 47% küsitletud organisatsioonidest. Kõige tavalisem on seejuures vene keele kasutamine Ida-Virumaal tegutsevate organisatsioonide hulgas. Veidi rohkem kui teised kasutavad vene keelt ka Tallinnas tegutsevad MTÜd. Mittetulundusühingute hulgas on vene keele kasutamine seda tavalisem, mida suurem oli nende liikmete arv (üle 500 liikmega organisatsioonidest kasutab vene keelt igapäevaselt 29%).

Selline taust peamiselt eesti keeles tegutsevate organisatsioonide kohta on oluline, kui analüüsida venekeelsete ühenduste koostöövõimalusi eestikeelsete organisatsioonidega. Käesoleva uuringu raames 2010. aasta suvel läbi viidud rühmaintervjuudes selgitati just vene keelt põhilise töökeelena kasutavate ühenduste ootusi ja organisatsioonide ees seisvaid väljakutseid. Uurimuse keskne eesmärk oli kaardistada, kuidas mõtestavad venekeelsed organisatsioonid oma tegevuse eesmärgi. Kas selleks on spetsiifilised erihuvid või on need suunatud pigem kogukonnale ja ühiskonnale laiemalt? Kas seda, mil moel oma tegevust nähakse, mõjutab ümbritsev keelekeskkond, kokkupuude (selle puudumine) eestikeelsete ühenduste ja avaliku võimuga? Viimasega on omakorda seotud info iseloom ja kättesaadavus – ja seega probleemid, võimalused ja väljakutsed, mida igapäevases tegevuses arvestatakse.

Niisiis klassifitseeriti venekeelsed ühendused kolmeks n-ö ideaaltüübiks: ühendused, mis tegutsevad valdavalt venekeelses keskkonnas, ühendused, mis tegutsevad keskkonnas, kus nad puutuvad sagedasti kokku eestikeelse kohaliku tasandi avaliku võimuga, ning nii eestikeelsete ühenduste kui avaliku võimuga koostööd teinud ja kokkupuuteid omavad venekeelsed ühendused. Kokku viidi läbi kolm rühmaintervjuud, täpsemalt, Narvas, Jõhvis ja Tallinnas. Teise neist koondati venekeelsed ühendused, mis on pärit Ida-Virumaa väiksematest peamiselt eestikeelsetest asulatest.¹¹ Uuringu koostamisel eeldati varasema teabe põhjal, et venekeelsete ühenduste tegutsemisloogika ja ühenduse tegevuse mõtestamine on eestikeelsete ühenduste omast mõnevõrra erinevad. Kuid samuti eeldati, et erinevused on ka venekeelsete ühenduste endi vahel, mis sõltuvad kokkupuutevõimalustest ja –kogemustest eestikeelsete ühenduste ja avaliku võimuga.

Praktiline tähtsus on sellel eelkõige kodanikuühiskonna seisukohalt, sh organisatsioonidele ja asutustele, kes tegelevad kodanikuühiskonna arendamisega, olgu see seotud rahastamise, koolituste või kampaaniate toetamise, aga ka regionaalarengu, keeleõppe ja üldisemal tasemel Eesti ühiskonna ees seisvate küsimuste lahendamise (sh lõimumine).

¹⁰ Rikmann, E., Lagerspetz, M., Vallimäe, T., Keedus, L., Sepp, M., Jesmin, T. ja Hinno, K. (2010): *Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis 2009/2010*. Uurimusraport. Tellija: Kodanikuühiskonna Sihtkapital. Tallinn. Raportis ei ole käsitletud siin esitatud andmeid keelekasutuse kohta.

¹¹ Vt meetodika kohta ptk 1.2.

Võrdlusel eestikeelsete ühendustega viidatakse Eesti kodanikeühenduste tüpoloogiale, mis loodi 2009. aastal läbi viidud üle-eestiliste mahuka ankeetküsitluse tulemuste baasil.¹² Tüpoloogia aluseks on faktorid nagu liikmeskonna suurus, liikmeskonna hariduslik, sooline, vanuseline jms taust, ühenduste tegutsemisregioon (nt linn vs maa), tegevuse rahastamise väljakujunenud praktikad jm. Käesolevas uurimuses need tegurid valimi moodustamise aluseks mõistagi ei olnud (vt ptk 1.2.). Kuid sellele viidatakse kui kriteeriumile, mille alusel võrreldakse eestikeelse kodanikuühiskonna probleemkohti, edusamme või väljakutseid rühmaintervjuus osalenud venekeelsete ühenduste esindajate seisukohtadega. Näiteks arvestades suure ja väikese liikmeskonnaga ühenduste erinevaid ootusi ja vajadusi või linnas ja maal tegutsevate organisatsioonide eripärasid jne. Võrdluse puhul eestikeelsete ühenduste ja venekeelsete ühenduste vahel toetutakse ka teistele varem läbiviidud eestikeelsete ühenduste uuringutele.

Raporti autorid soovivad tänada rühmaintervjuude läbiviimise jaoks asutuse ruumide kasutamise võimaldamise eest Jõhvi kontserdimaja juhatajat Piia Tamme ja Tartu Ülikooli Narva Kolledži haldusjuht Jaanus Villikot. Intervjuudes käsitletud suunavate küsimuste vene keelde tõlkimisel ning rühmaintervjuude modereerimisel Tallinnas ja Narvas oli abiks Aljona Kurbatova. Jõhvi rühmaintervjuu modereerijaks, millest võtsid osa Ida-Virumaa väikelinnade ja maapiirkonna ühendused, oli Julia Kashina. Rühmaintervjuusid assisteerisid ning teostasid audiofailide transkribeerimise ja tõlkimise eesti keelde Tallinna Ülikooli sotsioloogiaüliõpilased Alla Sirotina ja Artur Zahharov. Mittetulundusühingutega kontakteerumisel on olnud suureks abiks Eva-Maria Asari, Tatjana Lavrova Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liidust ja Tatjana Zamorskaja Ida-Viru Ettevõtluskeskusest. Rühmaintervjuude läbiviimise korraldusliku poole eest oleme tänu võlgu Mari Sepale. Täname Avatud Eesti Fondi, kelle toetuseta poleks käesoleva uuringu läbiviimine olnud võimalik.

Raport jaguneb nelja ossa. Esimene osa puudutab uuringu eesmärkide püstitamise aluseks olevaid teoreetilisi perspektiive, venekeelse organiseeritud kodanikualgatuse seisut Eesti ning uuringu meetodikat. Teises osas esitatakse rühmaintervjuude analüüsi tulemused selles, millisenäevad venekeelsete ühenduste esindajad oma tegevuse eesmärged ühiskonnas, millised on organisatsioonidega liitumise praktikad ning kuidas toimub ühenduste juhtimine. Kolmas osa hõlmab organisatsioonide kommunikatsiooniruumi, oma tegevuse jaoks tarviliku info hankimise ja oma tegevusest teavitamisega seotud kogemusi ja väljakutseid. Neljas osa aga katab organisatsioonide koostöökogemustega seonduvat, s.o koostööga seonduvat nii teiste kodanikeühenduste kui avaliku võimuga. Välja tuuakse seda puudutavad kogemused, kriitika ja ootused tulevikuks.

¹² Rikmann, E., Lagerspetz, M., Vallimäe, T., Keedus, L., Sepp, M., Jesmin, T. ja Hinno, K. (2010): *Kodanikualgatuse institutionaliseerumine Eestis 2009/2010*. Uurimusraport. Tellija: Kodanikuühiskonna Sihtkapital. Tallinn. Vt raporti ptk 5.

1.1. Kodanikeühenduste tegevuse demokraatiateoreetilisi perspektiive

Vaagides mittetulundusliku tegevuse ja kaasaegse demokraatia vahelisi suhteid võib sõnastada erinevaid, aeg-ajalt ka üksteisega vastuollu sattuvaid ootusi, mida mittetulundusühendustele on esitatud. Ühelt poolt tegutsevad ühendused kui avaliku huvi kujundajad, kelle dialoog avaliku võimuga, meediaga ja omavahel annab tulemuseks avaliku huvi määratlemise läbi protsessi, kus saavad osaleda ka kodanikud, kellel pole ametlikku positsiooni riigiparaadis või otsustuskogudes. Teiselt poolt tegelevad ühendused eestkostega ning erinevate ühiskonnagruppide erihuvide esindajatena, mis avardab selliste gruppide mõjuvõimalusi, kelle jaoks ühiskondlik mõju muidu jääks kättesaamatuks. Kolmandaks aga on kodanikeühenduste tegevuses nähtud ka võimalust muuta avalike teenuste korraldamine paindlikumaks, tõhusamaks ja/või odavamaks. Kirjanduses on eeldatud seost ühenduste tegevuse ja demokraatia vahel. Kuid selles, millel selline seos rajaneb, pole ühist arusaama.¹³

Üks viis neid erinevaid arusaamu kokku sobitada sisaldub nn sotsiaalse kapitali mõistes. Seda on sageli defineeritud kui inimeste tahet koostöö kaudu ühiseid eesmärke ellu viia.¹⁴ Robert D. Putnam, mõiste olulisim praegune kasutaja, leiab, et ühendused on oluliseks komponendiks keskkonnast, kus demokraatia saaks edukalt toimida. Oma esimestes analüüsidest ta sealjuures ei eristanud ühendusi nende tegevuse eesmärkide või tegevuspõhimõtete järgi; siin haakub ta tegelikult pika sotsioloogilise traditsiooniga, mis on rõhutanud n-ö vahepealsete, ehk perekonna ja riigiinstitutsioonide vahele jäävate institutsioonide olulisust, ilma nende erilisi tingimusi seadmata. Olulisimaid sotsiolooge, kes selle tasandi institutsioonidele kui ühiskonnaliikmete jaoks ühiste normide kehtestajatele tähelepanu pööras, oli Émile Durkheim.¹⁵ Perekonna ja riigi vahele jäävate institutsioonide tähtsuse rõhutamisel ei ole ka hiljem peetud kuigi oluliseks vaagida nende seotust avalikkuse kui tervikuga – juhul kui ei ole olnud tegemist otseselt deviantseid norme kandvate ühendustega.¹⁶ Sotsiaalse kapitali üle viimastel aastatel käidud diskussioonides on see teema aga esile kerkinud ja Putnam on – nagu eelpool juba mainiti – hiljem eristanud nn ühendavat (*bridging*) ja siduvat (*bonding*) sotsiaalset kapitali. Nendest esimene on kogu ühiskonna või kogukonna jaoks kasulik ja seda tekitavad võrgustikud, mis on kõigile ühiskonnaliikmetele avatud. Siduv sotsiaalne kapital aga tekib mingi kindla sotsiaalse grupi sees, mis on teiste jaoks suletud.¹⁷ Erinevalt ühendavast ei tule siduv sotsiaalne kapital samal moel kasuks kogu ühiskonnale, vaid ainult

¹³ Roßteutscher, Sigrid (2000): „Associative democracy—fashionable slogan or constructive innovation?“, rmt-s Soward, M. (Ed.) *Democratic innovation*. London & New York: Routledge, lk 172-183

¹⁴ Putnam, Robert D. (1993): *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press, lk 167

¹⁵ Nt Émile Durkheim (1897): *Le suicide. Étude de sociologie: livre II: 25*. http://classiques.uqac.ca/classiques/Durkheim_emile/suicide/suicide_Livre_2.pdf (vaadatud 28. 11. 2010)

¹⁶ Klassikutest vt ka Alexis de Tocqueville (1835-40/1995): *Tähelepanekuid Ameerika demokraatiast*. Tlk. Henno Rajandi. Tallinn: Hortus Litterarum

¹⁷ Putnam 2000/2008

grupile, mida võrgustik ühendab. Samas ei ole siduv ja ühendav üksteist välistavad sotsiaalse kapitali liigid, vaid grupil on võimalik nii omada esimest kui ka osaleda teise kasvatamisel.

Eesti ja Ida-Euroopa kodanikuühiskondade 1990. ja 2000. aastate arengu olulisimaks sisuks oli institutsionaalse väljendi andmine ühiskonna mitmekesisusele. Kooskõlas „avatud ühiskonna” kontseptsiooniga¹⁸ tõusis päevakorda arvamuste ja huvide paljusus, mis varem oli olnud maha surutud. Samas, nagu öeldud, on kodanikuühiskonnale pandud mitmesuguseid lootusi. Demokraatia juurutamise ja tugevdamisega tegelevate riikide jaoks on oluline kaasata kodanikke ühistesse arutlustesse, mis samas lähtuksid kõigi jaoks ühistest normidest ja väärtustest. Vähemuste võimustamine aga ei pruugi kuuluda nende prioriteetide hulka, kes ise on võimu juures. Ning just vähemusgruppide kodanikualgatusse suhtumise puhul saab ilmsiks kodanikuühiskonna enda idees sisalduv teatav kahetisus. Seda võib ühelt poolt tõlgendada kui rõhuasetust kas ühendavale või siduvale sotsiaalsele kapitalile, või teiselt poolt kas vähemuste assimilatsioonile või nende võimustamisele.

Käesoleva uurimuse autorid ei pea võimatuks leida viise, kuidas mainitud erinevaid eesmärke ühendada. Lähtume sellest, et kodanikuühiskonna olemuse juurde kuulub nimelt erinevate – ühiste huvide, väärtuste ja identiteetide alusel kujunevate – sotsiaalsete gruppide võimustamine. Ühinemisvabadus on oluline vahend, mida demokraatlik ühiskond selle toeks võimaldab; organiseerumise õnnestumist ja tõhusust „ebapiisavalt esindatud või tunnustamata kodanike” hulgas (nagu ka EKAK täheldab) on vajalik ka soodustada. Samas ei saa ka kui tahes tõhus organiseerumine tagada nende „erihuvide ja vajaduste tunnustamist ja arvessevõtu avaliku elu korraldamisel”. Selle jaoks on vajalik, et vähemusi esindavate ühingute hulgas vähemalt olulisimad suudaksid teiste ühenduste ja avaliku võimuga koostööle asuda viisil, mis kõigi huviseid ja vajadusi piisaval määral edendaksid. Teisi sõnutas: võimustamine ei õnnestu isolatsioonis. Vaja on nii „sidumist” kui ka „ühendamist”.

Uurimus ei ole aga normatiivne: autorid ei sea oma ülesandeks anda konkreetseid juhiseid arengukavade tarvis, mida tulevikus kodanikuühiskonna toetamiseks luuakse. Selle asemel on eesmärgiks analüüsida peamiselt vene keeles tegutsevaid kodanikeühendusi Eestis, muu hulgas küsides, kuidas on nende tegevuse keskmes kas pigem venekeelsete elanike ja ühenduste omavaheline sidumine või avaram perspektiiv, kuhu mahub ühenduse sihtide ühildamine eestikeelsete ühenduste ja/või Eesti riigi omadega. Kui korrata eelöeldut, on sinne teave vajalik praktilistel eesmärkidel, st eelkõige asutustele ja organisatsioonidele, mille tegevuste hulka kuulub Eestis tegutsevate kodanikeühenduste rahastamine, koolitused, seminarid jms.

¹⁸ Vt George Soros (2006): *The Age of Fallibility: The consequences of the war on terror*. London: Weidenfeld & Nicholson, vt eriti lk 199-249

1.2. Uurimuse meetodid ja valim

Andmete kogumine rühmaintervjuudes toimub sarnaselt nn avatud ehk teema- või süvaintervjuuga, kus vastajale esitatud küsimused on sõnastatud suhteliselt üldiselt ja selliselt, et nendele ei ole võimalik vastata lihtsalt jaatavalt või eitavalt, või valides ette antud vastuste hulgast. Eesmärgiks on lasta vastajal võimalikult iseseisvalt sõnastada oma arvamusi ja kogemusi, püüdes vähendada intervjuueeri ja ette antud küsimuste mõju. Metodoloogiliseks eesmärgiks on, et uue teabe leidmist liialt ei piiraks täpsemad hüpoteesid ja küsimused, mida uurija oma eelneva analüüsi abil on sõnastanud. Rühmaintervjuu puhul on intervjuueeri mõju veelgi väiksem, kui see on avatud individuaalsetel intervjuudel: intervjuueeri ehk moderaator esitab rühmale diskuteerimiseks teemasid või küsimusi, aga püüab oma osaluses piirduda selle kindlustamisega, et rühma kõik liikmed osaleksid diskussioonis ning et nende poolt tõstatatud teemad leiaksid põhjalikku käsitlemist ilma, et väljutaks intervjuu üldisest temaatikast. Kui kõik rühma liikmed sarnanevad üksteisega mingis suhtes või tegelevad sarnase valdkonnaga, on nendel omavahelises diskussioonis võimalik üksteise esitatud mõtteid täpsustada, parandada ja edasi arendada. Lindistatud ja transkribeeritud diskussiooni analüüs annab uurijale võimaluse aru saada rühma ühistest väärtustest, normidest, arusaamadest ja kõneviisidest. Probleemid leiavad sõnastamist, valupunktid ja väljakutsed tõlgendamist ning prioriteedid seatakse eelkõige intervjuurühma, mitte uurijate poolt. Kuigi intervjuueeri mõju vastajatele on püütud vähendada, mõjutavad iga individuaalset vastajat muidugi rühma teised liikmed. Tulebki rõhutada, et rühmaintervjuu teel tekkinud arutlus on kollektiivne, mitte individuaalne looming, ning et selle abil ei ole alati võimalik analüüsida ühes intervjuus osalejate vahelisi erinevusi. Teisest küljest võib aga erinevate rühmade omavaheline võrdlemine olla väga informatiivne.

Uuringu eesmärkide elluviimiseks korraldati kolm rühmaintervjuud. Intervjuud viidi läbi kolmes Eesti kohas. Tallinna ühendustega viidi rühmaintervjuu läbi Tallinnas, Narvas tegutsevad ühendused kogunesid intervjuule Narvas ning Ida-Virumaa väiksematest kohtadest pärit ja seal tegutsevate ühendustega tehti intervjuu Jõhvis. Peamiselt püüdsime leida kultuuri- (sh spordi-), hariduse- ja sotsiaalvaldkonna organisatsioone, mis on ühtlasi ühed enam esindatud valdkonnad Eesti kolmandas sektoris. Nendele lisaks soovisime kaasata paar-kolm väiksemat hobi või vaba aja sisustamisega tegelevat ühendust. Samuti oli eesmärgiks leida igasse rühma üks-kaks suuremat ja/või katusorganisatsiooni, ning neid on valimis kaks. Kuna suur osa tähelepanust on organisatsioonide liikmelisusel, on valimis mittetulundusühingud, mitte sihtasutused. Piirasime ühtaegu valimi ühendustega, mis oleksid avalikust võimust (nt KOVist) sõltumatud.

Kahtlemata ei eeldatud valimi moodustamisel, et grupid võiksidki moodustuda eelnevalt nimetatud puhaste „ideaaltüüpide“ alusel. Esiteks on juba ühenduse nimetamine „venekeelseks ühenduseks“ tinglik. Seetõttu otsiti uuringu eesmärkidest lähtuvalt organisatsioone, kelle igapäevane töökeel on põhiliselt vene keel. Selleks saadeti valimi moodustamiseks üleskutse uuringus osalemiseks venekeelsete ühenduste listide kaudu (nt EMSLi venekeelne list), kasutati ministeeriumide, asjassepuutuvate riigiasutuste,

kodanikeühenduste ning meediaväljaannete veebilehti, kus leidis teavet venekeelsete organisatsioonide kohta. Samuti olid abiks Narva ja Jõhvi kodanikuühiskonna alal töötavate inimeste kontaktid. Seega eeldati valimi koostamisel, et kaasatakse laiem ring ühendusi kui vaid etniliste venelaste organisatsioonid. Selliseid ongi uuringus kõikide rühmade peale kolm, kaks ukraina ja üks tatari organisatsioon.

Teiseks on ka vähe organisatsioone, kellel poleks mingit kokkupuudet eesti keeles tegutsevate ühendustega. Samuti on valdav enamik neist vähemalt mingil määral kokku puutunud eestikeelsete ametnikega. Ent ilmselgelt on venekeelsete ühenduste kokkupuuted eestikeelsete ühenduste ja avaliku võimuga erinevad ning seega erineb ka juurdepääs nende kaudu liikuvale informatsioonile. Seega peaks ootused ja kogemused kodanikualgatusse puutuva info osas olema potentsiaalselt erinevad, kui võrdleme organisatsioone, kes tegutsevad osaliselt või peamiselt eestikeelsetes kohtades (Tallinn ja Ida-Virumaa väikeasustused), organisatsioonidega, kes tegutsevad piirkondades, kus avalik võim (nt linnavalitsuse ametnikud) ja kodanikualgatuslikud organisatsioonid suhtlevad peamiselt vene keeles (Narva). Formaalselt on ka keeleline eristus avaliku võimu puhul tinglik, kuid mitteametlikus suhtluses siiski oluline – eriti arvestades sellega, et Eesti avaliku võimu ja kodanikualgatuse partnerluse puhul on ametniku isikust sõltuvate tegurite roll paraku endiselt sageli määrav.¹⁹

Mittetulundusühingute väiksem valmisolek uuringus osaleda Ida-Virumaal võrreldes Tallinna ühendustega (aga ka eestikeelsete organisatsioonidega muudes uuringutes) oli põhjus, miks intervjuude korraldamine võttis Narvas ja Jõhvis Tallinnaga võrreldes tunduvalt enam aega. Üheks peamiseks takistuseks ülevaate saamisel venekeelsetest ühendustest on nende kontakte ja tegevusalasid hõlmava(te) andmebaasi(de) puudumine. Nagu raportis ilmneb, ei ole see vaid kitsalt akadeemiliste uurimuste läbiviimisega seotud mure. Organisatsioonide tausta koondavate kvaliteetsete ja süstemaatiliselt kogutud andmete puudumist peavad probleemiks nii kodanikualgatusliku valdkonnaga professionaalselt kokku puutuvad inimesed kui ka uurimuses osalenud ühenduste esindajad (vt ptk 3 ja 4).

Tallinna rühmaintervjuu toimus 21. juunil (vestluse pikkus 108 minutit), Jõhvis 28. juunil (90 minutit) ja Narvas 8. juulil (113 minutit). Intervjuudes osalenud organisatsioonide arv on kokku 17, nende taustast antakse põgus ülevaade ptk 2.1. alguses.

Intervjuudes arutluse all olnud teemad ja alaküsimused jagunesid nelja blokki. Esimeses kõneldi organisatsioonide eesmärkidest, juhtimisest, käimasolevatest tegevustest ning liikmeskonnast. Teise bloki moodustasid suhtevõrgustikud ja kommunikatsioon – seda nii organisatsiooni töö jaoks vajaliku info hankimise kui oma tegevusest teavitamise osas. Kolmas puudutas koostööd avaliku võimu ja teiste kodanikeühendustega. Neljandas blokkis rääkisid organisatsioonide esindajad organisatsiooni, selle liikmeid ja tegevusi puudutavatest väljakutsetest ja ootustest.

¹⁹ Vt Hinno, Krista ja Vallimäe, Tanel (2007): "Avaliku võimu ja kodanikualgatuse partnerlus: koostööd mõjutavad tegurid". *Riigikogu Toimetised* nr 15

2. Organisatsioon, liikmeskond, ühenduse töö juhtimine

Organiseeritud kodanikualgatuse arengu hindamise üks aluseid on analüüsida perspektiivi sellele, millist funktsiooni ühendused end ühiskonnas täitmas näevad. Sellega on seotud ühtaegu viis, kuidas organisatsiooni üksikliikmed mõtestavad oma liikmelisust ühenduses. Teoreetilisemal tasandil võib välja tuua mitmeid, omavahel teatava määraneni ka ühismõõdutuid ühenduste tegevuse eesmärkide mõtestamise viise. Omavahelisele erinemisele vaatamata on kõikidest neist teoreetilistest perspektiividest kodanikeühenduste tegevus seotud demokraatliku ühiskonna ülesehitamise ja säilitamisega. Olgu selleks siis huvide vahendamine, ühiskondliku otsustusprotsessi poliitilise legitiimsuse suurendamine, otsuste vastuvõtmise ja rakendamise toetamine, “demokraatia koolidena” toimimine või ühiskondliku sidususe suurendamine.²⁰

Eesti mittetulundusühingute arengus on eriti viimasel kümnendil esile tõusnud organisatsioonide professionaliseerumise suund. Selle keskseks põhjuseks on projektipõhise avaliku rahastamise, ELi toetuste jt rahastamisallikate tähtsuse kasv. Tänu nende rahastamismehhanismide valdavale rõhule nn projektimajandamisele on leitud, et ühenduste tegutsemine on üha enam allutatud „turuloogikale“.²¹ Samas ilmneb üha selgemalt eri tüüpi ühenduste eripärad nii seoses liikmelisuse kui tegevuste planeerimisega. Muuhulgas on avaldatud muret, et osad organisatsioonid n-ö professionaliseeruvad – et eristub rühm võimekamad ühendusi. Professionaliseerumisega kaasnevate positiivsete tendentside kõrval (võimekus osutada sihtrühmale paremat teenust, organisatsiooni areng jne) on samas üheks ohuks peetud, et side rohujuuretasandiga muutub sellega nõrgemaks.

Eesti- ja venekeelse organiseeritud kodanikualgatuse kõrvutamisel on viimase viie aasta jooksul läbi viidud uuringute raames olnud märgatav oma ühenduse tegevuse mõtestamise teatav lahknemine. Eestikeelsete ühenduste osas on võrdluses 1990ndate aastate keskpaigaga leitud, et enam on liigutud nn sildava sotsiaalse kapitali juurde. Nad on end hakanud nägema olulise rolli täitjana ühiskonnas, abi saajatest on muutunud selle andjateks. Liikmelisusest kui nn siduva sotsiaalse kapitali tugevdamisest kui organisatsiooni peaesmärgist on saanud arusaam, et koos ollakse millegi äratagemiseks: ühendus ja selle liikmelisus on vaid vahend, mitte eesmärk iseeneses. Venekeelsete organisatsioonide puhul seevastu on leitud, et olgugi stardipositsioon samasugune kui eestikeelsetel ühendustel, pole sellist muutust, vähemalt mitte nii märkimisväärsel moel, toimunud.²² Samas seda pole seni süstemaatiliselt uuritud.

²⁰ Vt Roßteutscher 2000

²¹ Vt avaliku rahastamisega seotud mõjude kohta ühenduste tegevusele Poliitikauuringute Keskus Praxis ja TLÜ Kodanikeühiskonna uurimis- ja arenduskeskus (2008): *Kodanikeühenduste riigieelarvelise rahastamise analüüs (2006-2007)*. Tellija: Siseministeerium; vt ka Eikenberry, Angela M. & Jodie Drapal Kluver (2004): “The marketization of the nonprofit sector: Civil Society at risk?” *Public Administration Review* 64, 2: 132-140

²² Rikmann, E., Ümarik, M., Joons, S. ja Lagerspetz, M. 2005

2.1. Organisatsiooni eesmärgid, liikmed, liitumise praktikad

Uuringus osalenud 17 organisatsiooni Tallinnast, Narvast ning Ida-Virumaa väikelinnadest ja maapiirkonnast jagunevad valdkonniti laias laastus järgmiselt. Kõige enam organisatsioone kuulub hariduse ja/või kultuuri kategooria alla (9 ühendust), sellele järgneb sotsiaalvaldkond (5 ühendust) ning seejärel teatavale harrastustegevusele pühenduvad organisatsioonid (3 ühendust). Kahtlemata on jaotus mõnevõrra tinglik, kuna mitmed MTÜd on viimastel aastatel olnud seotud näiteks nii kultuuri kui sotsiaalvaldkonna projektide elluviimisega. Sellised on nt kaks noorte vaba aja veetmisele pühendunud mittetulundusühingut. Analoogistel juhtudel lähtusime nende liigitamisel ühenduse põhikirjast või esindaja poolt intervjuu käigus enam rõhutatud tegevustest. Suuremaid organisatsioone, millel on üle 100 liikme, on valimis neli, neist ühe puhul on liikmeid ligikaudu 500. Kolmel MTÜl on liikmeid kuni 10 ja ülejäänud kümnel organisatsioonil 10 kuni 100. Üks osaleja määratleb ennast katusorganisatsiooni esindajana (nende võrgustikus on tema sõnul kokku üle 3000 inimese). Tallinnast on valimis 5 organisatsiooni, ülejäänud 12 Narvast või Ida-Virumaa väiksematest kohtadest. Mitu MTÜd on loodud enne Teist maailmasõda ja praeguseks taasasutatud, või loodud 1990. aasta paiku. Kuid suurem osa on siiski asutatud peale aastat 2000. Kolm ühendust esindab uuringus teisi rahvusi venelaste kõrval, ehkki kasutab töökeelena vene keelt: kaks ühendust esindavad ukrainlasi ja üks tatarlasi. Need on peamiselt kultuurivaldkonnas tegutsevad mittetulundusühingud.

Uuringus osalenud organisatsioonidel on igapäevases tegevuses väga erinevad väljundid ja sihtrühmad. Nende seas noorte rakendamine, vaba aja sisustamine, pensionäridele mõeldud mitmesugused ühistöövormid. Paljude organisatsioonide töö sisuks on kultuuri- ja hariduslike ürituste korraldamine, noorte ja täiskasvanute koolitamine, teatud ametite õpetamisega seotud kursuste korraldamine. Selle kõrval on esindatud tõsisemad sotsiaalvaldkonna probleemid. Ühe organisatsiooni põhitöö on HIV profülaktika, teavitamine ja eestkoste haigetele; teine püüab sotsialiseerida vaesematest peredest pärit noorukeid, leida nende tegevusele (näidendid) väljundit meediasse, antakse välja ka oma ajalehte jne. Lisaks neile on esindatud mõned organisatsioonid, mis peavad enda eesmärgiks hobide edendamist (male, käsitöö). Võib öelda, et erinevate küsimuste puhul avaldab hinnangutele mõju nii ühenduste tegutsemise piirkond, tegevuse ulatus (kohalik vs riigi ja rahvusvaheline tasand), valdkond, kui ka liikmeskonna suurus.

Venekeelsete mittetulundusühingute eesmärkide määratlemisel võib nende esindajate hinnangutes märgata teatavat väärtuste rühma, mida intervjuude käigus igas rühmas välja tuuakse. Korduvalt nimetatakse „sallivust“, „kootöötahet“, „mõistmist“, „avatust“ ja valmisolekut mis tahes taustaga ühenduste, ühiskonnarühmade ja indiviididega ühistegevust teha. Nii osutatakse sagedasti MTÜde poolt vajadusele mitmesugustel viisidel ühiskonda kaasata vaesematest peredest pärit noori, narkomaane, „asotsiaale“ jne. Samas lisandub sellele suuremate ja uuringus osalenud katusorganisatsioonide perspektiivist samaväärse eesmärgina „integratsioon“ rahvuste tasandil, mida kodanikuühendused nende hinnangul sarnaselt

eelnimetatutega saavutada aitavad. See tuuakse välja nii venelaste aga ka ukrainlaste poolt. Selles kontekstis mainitakse paaril korral ka nn pronkssõduri juhtumit, tänu millele „praegu on väga raske, eriti peale Pronkssõduri juhtumit, mis lõhkus ühiskonda“. Ning lisatakse, et „me oleme nii palju jõudu pühendanud sellele, et integratsioon toimiks“. Rahvuse temaatikat peetakse oluliseks tuua välja isegi juhul, kui ühenduse tegevusvaldkond pole loomult kuidagi seotud rahvuse või selle traditsioonide säilitamisega. Nii ütleb üks Ida-Virumaa sotsiaalvaldkonnas tegelev ühendus organisatsiooni liikmetest rääkides lisaks muule, et liikmeteks on inimesed, „kellel on mingi probleem“, ning et „meil pole isegi sellist sõna kasutusel nagu rahvus“.

Integratsioon kui väärtus, mille poole pürgida, eestikeelsetel ühendustel eraldi võetuna kahtlemata silma ei torka. Samas võib märgata venekeelsete organisatsioonide esindajate väiksemat enesekindlust rääkida oma tegevusest kui enesestmõistetavast osast ühiskonna kujundamisel, millestki, millega avalik võim peaks arvestama. See on oluline erinevus üldisemas Eesti kodanikuühiskonna kontekstis, kuivõrd kodanikeühenduste keskne roll on viimastel aastatel eestikeelses ühiskondlikus diskursuses muutunud pea käibetõeks. Perspektiivi oma tegevusele määrab paljuski ka organisatsiooni suurus. See tegur on oluliselt tähtsam kui tegutsemise piirkond ning selles osas sarnanetakse ka eestikeelsetele ühendustele. Nii kirjeldavad venekeelsed väikeühendused oma tegevust läbi konkreetsete isikute igapäevase tegevuse. Suuremad sõnastavad organisatsiooni funktsioone pigem ühiskonna kui terviku võtmes või näevad selles maakonna või linna arengu edendamist, reklaamimist ka väljapoole Eestit. Sama moodi on suurem sarnasus eestikeelsete ühendustega selles, et paljus mõjutab oma tegevuse mõtestamise viisi organisatsiooni tegutsemise valdkond. Kultuuriorganisatsioonide arusaam näiteks traditsioonide hoidmise tähtsusest on kontrastiks sotsiaalvaldkonna organisatsiooni esindaja seisukohale, et tal on hea meel juba selle pärast, kui tema korraldatud üritustel „saavad vaesematest peredest pärit noored tasuta süüa“.

Samas võib märkida, et üheski rühmaintervjuus ei rõhutata silmatorkavalt rahvus- või rühmaidentiteedi säilitamise ja tugevdamise eesmärke, mida võinuks tõlgendada venekeelsete ühenduste kapseldumisena. Isegi kultuurivaldkonnas tegutsev katusorganisatsioon Tallinnast, kes oma tegevuste seas nimetab venekeelse teatri, kirjanduse, hariduse, huviringide organiseerimist ning teisalt Teise maailmasõja veteranide või Leningradi blokaadi kogenud inimeste mälestuste avaldamist, kirjeldab seniste tegevuste hulgas mitmesuguseid ettevõtmisi, mis on suunatud Eesti ühiskonnale laiemalt. Organisatsiooni esindaja peab tegevuse eesmärgiks just ühiskonna kui terviku arengut: „me võtame osa erinevatest üritustest, konverentsidest, kus me saame avaldada oma arvamust selle kohta, mis toimub meie riigis“. Ta kirjeldab, kuidas nad tutvustavad end ja Eesti olukorda ka rahvusvahelisel tasandil, ning et neil on ka Eesti avaliku võimu tasandil (ministeeriumid ja linnavõim) olemas ligipääs ühiskondlike probleemide arutamisele. Selles nähakse olulist erinevust võrreldes 1990ndatega, kui „me isegi ei tõstatanud osasid küsimusi, arvasime, et on mõttetu“. Integratsiooni tähtsustamisele viitab antud juhul seegi, et ta rõhutab eraldi katusorganisatsiooni kuuluvate ühenduste seas neid, mille liikmed on nii eestlased kui venelased. (Kolme rühma peale jääb see ainsaks selliseks viiteks.) Siiski on meie valimis

väike rühm organisatsioone, kelle puhul võib tõepoolest rääkida pigem oma rühma identiteedi põlistamisest tegevuse peamise sihina – ent seda mitte venelaste, vaid ukraina ja tatari ühenduste osas. MTÜ tegevuse ja seniste ettevõtmiste mõtteks peetakse siin otsesõnu „keele, kommete ja traditsioonide säilitamist“.

Kui aga võtta aluseks eelnevalt välja toodud kodanikeühenduste funktsioonide teoreetilise klassifikatsioon, siis saab venekeelsete MTÜde puhul organisatsiooni tegevuse mõtestamisel ometi kõnelda kitsamast, kogukonda (ühiskonda) tugevdavast funktsioonist. S.o küll ei rõhutata n-õ siduvat sotsiaalset kapitali või identiteedi põlistamist kui oma tegevuse peamist mõtet, ometi avaldub selles eripära Eesti kodanikuühiskonna kui terviku taustal. Nad näevad oma tegutsemise põhilisemate sihtidena ühiskonna sidusust, integratsiooni, kokkukuuluvustunde suurenemist. Eestikeelsete organisatsioonide perspektiiv on kujunenud viimase kümnendi jooksul mõneti avaramaks, väljendudes ka „avaliku huvi“ või sihtrühma „huvide“ esindamise funktsiooni nimetamisel – või enda tegevuse mõtestamist avaliku teenuse pakkumisena (professionaliseerumine). Teisisõnu, enda määratlemine ühiskonnas on eestikeelsetel ühendustel mõnevõrra konkreetsem ja nüansseeritum.²³ Samuti väljendatakse eestikeelsete organisatsioonide poolt oluliselt sagedamini arusaama, et ühenduste tegevuses võib näha n-õ demokraatia koole, kus õpitakse teisi organisatsioone ja ühiskonna sektoreid arvestavat ühistegevust ja väärtusi – ning eelkõige ilmneb ühesemalt, et end nähakse kui teatavate rühmade abistajat, konkreetsete probleemide lahendajat. Sellist suhtumist loodetakse omakorda laiendada ka ühiskonnale laiemalt, sh tugevdada partnereid austavat suhtlust kolmanda sektori, avaliku võimu ja äri sektori vahel. Antud uuringus ilmnes vaid paari suurema venekeelse organisatsiooni esindaja argumentatsioonis hoiak, et eelkõige on ühendusel tähtis ise tegutseda, ise ressursse otsida, sealjuures ka ise teenida ja sellega saavutada suurem iseseisvus. Seega perspektiivide erinevus eesti- ja venekeelsete ühenduste vahel on olemas, kuid mitte kujul, mida eeldati. Kindlasti ei saa aga rääkida sellest, et venekeelsed ühendused oleksid eestikeelsetest enam seotud identiteedi põlistamise eesmärgiga või liikmelisus seotud eelkõige nn siduva sotsiaalse kapitali suurendamise sooviga. (Selle teema juurde pööratakse tagasi ptk-is 4.2.)

Kui kõne all on liikmelisus organisatsioonis, siis analoogiliselt eestikeelsete ühendustega kurdavad väiksemad MTÜd liikmete aktiivsuse vähesust, ajaressursi ja erinevat laadi oskuste puudumist, olgu tegemist raamatupidamise, projektide taotlemise ja elluviimise või ürituste korraldamisega. Nimetatakse huvipuudust, liikmete juurdekasvu vähesust, noorte soovi ja praktikat minna tööle välismaale. See tendents valmistab ukraina ja tatari organisatsioonidele spetsiifilist muret kultuuritraditsioonide säilitamise perspektiivi silmas pidades. Tihtipeale arvatakse väiksemate MTÜde esindajate poolt tervikuna, et ühenduse tegevuse jätkuvuse garanteerib üksnes seniste eestvedajate entusiasm. Ühe Tallinna MTÜ esindaja kinnitab, et „me ei ürita laiendada oma liikmete ringi, vaid aktiveerida ja teha koostööd seniste liikmetega“. Nii tuleb välja, et isegi kui juhtkonnal on soov liikmeskonna laiemat ringi oma

²³ Vt näiteks rühmaintervjude analüüsi kahes uuringus: Poliitikauuringute Keskus Praxis ja TLÜ Kodanikeühiskonna uurimis- ja arenduskeskus 2008; ning Rikmann, E., Lagerspetz, M., Vallimäe, T., Keedus, L., Sepp, M., Jesmin, T. ja Hinno, K. 2010 (vt eriti ptk 6).

tegemistesse kaasata, siis seda kas ei osata või ei suudeta teha nendest olenematutel põhjustel. Probleeme on nii olemasoleva liikmeskonna aktiviseerimise kui ka uute liikmete värbamisega. Eriti raske olukord näib olevat noorte liikmete värbamisega Ida-Virumaal, kust lahkuvad väidetavalt just aktiivsemad noored.

Jõhvi 2: Jah, just see ongi kõige suurem probleem, sest need, kes tulid, peamiselt kõige alguses juba, on jäänud paikseks /.../ uutega on juba raskem. /.../ Noored, kes on meie praeguses põlvkonnas üles kasvanud, lapsed sõidavad ära /.../ Ainult uute tuttavate ning perekondade arvelt.

See hoiak on omane ka paljudele eestikeelsetele väikestele MTÜdele. Teisest küljest on eriti uute aktiivsete liikmete värbamine ja olemasolevate liikmete aktiviseerumine, vähemalt uuringus osalenud venekeelsete organisatsioonide jaoks, eestikeelsetega võrreldes siiski probleemina vähem teadvustatud. Pigem ollakse rahul või vähemalt aktsepteeritakse olemasolevat organisatsioonikultuuri nagu ka tavaliikmete passiivsust, ning tehakse vähe teadlikke pingutusi selle muutmiseks. Väljakutsed, mis on esikohal ühenduste aktiivsete liikmete enda jaoks, kui mitte arvestada osalenud ukraina ja tatarlaste organisatsioonide suuremat rõhuasetust liikmelisusele rahvuslikkuse säilitamisel, on pigem seotud väliskeskonnast tulevate raskustega, millel peatutakse allpool lähemalt: rahastamine, koostööprobleemid avaliku võimuga, info kättesaadavus jne.

Organisatsiooniga liitumisest kõneldes mainivad venekeelsed organisatsioonid sageli, et liikmete leidmine käib kas sugulaste, pere või organisatsioonide poolt korraldatud ürituste kaudu. Ürituste korraldamisel toovad väiksemad MTÜd välja, et organisatsiooni juhi pereliikmed, sugulased või head tuttavad on tihti kõige suuremaks abiks. Eestikeelsete organisatsioonide puhul on seevastu liikmete leidmisel võrdlemisi suurem osakaal lisaks sellele inimestele ühistel spetsiifilistel huvidel, mis neid kokku toob. Sageli on sel juhul organisatsioonist teada saadud meedias avaldatud info kaudu. Üha suurenemas on elektrooniliste sotsiaalsete võrgustike roll. Seega on teatav erinevus eestikeelsete ja venekeelsete ühenduste vahel nii sellises praktikas kui liikmelisusega seotud problemaatika tähtsustamises. Samas, nagu öeldud, on liikmeskonnaga seonduvad väljakutsed just väikestel MTÜdel enamjaolt sarnased, seda organisatsiooni töökeelele vaatamata.

2.2. Organisatsiooni juhtimine, ühenduse tegevuse planeerimine

Vabaühenduste organisatsiooniline küpsemine on pikk ja mitmetahuline protsess, mis hõlmab pidevat suhtlemist ning teiste inimeste, nende huvide ja eesmärkidega arvestamist. Kui organisatsioon saab vähemal määral kaasa rääkida oma tegevuse väliskeskonna mõjutamisel – kodanikuühiskonda puudutava seadusliku raamistiku, toetusprogrammide jne teemal – siis organisatsiooni sisemist arengut ei kujunda üksnes üksikliikmed, vaid suuresti ka organisatsioonikultuur, sisemine tööjaotus ja võimusuhted.

Professionaliseerumise sund ja kodanikeühenduste ebaühtlane võime sellega kaasnevate nõudmistega toime tulla avaldab mõju nii nende tegevustele kui sisedemokraatiale, näiteks tegevuste planeerimisel ja igapäevases ühenduse juhtimistöös. Väiksemad ja eriti maal tegutsevad väiksemad ühendused tunnevad puudust oskustest projektitaotluste koostamisel, projektide elluviimisel, muret tekitab kas või nõutav aruandlus.

See avaldab mõju organisatsiooni tegevuse kavandamisele ja elluviimisele. Üks probleemkohti on Eesti vabaühenduste maastikul olnud seetõttu tendents juhikeskse organisatsioonimudeli suunas.²⁴ Organisatsiooni kujunemine ja käekäik sõltuvad enamasti suurel määral juhi isiksusest, juhi või väikese ringi liikmete pidevast suurest panustamisest ühenduse tegevusse ning nende ainuisikulistest otsustest. Suhteliselt vähem levinud on organisatsioonimudel, kus kaasatakse igapäeva tegevustesse laiemat liikmeskonda või kus orienteerutakse ühishäärtuste väljakujunemisele või ühistevgevustele. Ühelt poolt on vähedemokraatlik organisatsioonikultuur kodanikuühiskonna kui demokraatia kanali jaoks problemaatiline selle üldiste eesmärkide seisukohast – aktiivne kodanikuosalus ning laiema hulga inimeste kaasamine ühiskonna ja riigi arenguprotsesside väljakujunemisse. Teisalt ei pruugi juhikeskne kultuur osutada pikemas perspektiivis jätkusuutlikuks organisatsiooni enda seisukohast. Juht ja juhtkond on pidevalt koormatud mitmete ülesannetega: tegevuskava koostamise, projektikavandite kirjutamise, raha taotlemise ja igapäevaste tegevustega, ning seega riskib enda jõuvarude ja motivatsiooni ammendumisega. Juhi tagasitõmbumine võib viia ühenduse tegevuse lõppemiseni. Meeskonnatööle ja kaasavale juhtimismudelile panustamine seevastu toetab organisatsiooni jätkusuutlikumat arengut, aidates kasutada organisatsiooni inimressursse ning tugevdades laiema liikmeskonna vastutustunnet ja motivatsiooni.

Nagu paljude eestikeelsete organisatsioonide puhul, näib ka osades venekeelsetes ühendustes maad võtvat juhikeskne organisatsioonikultuur. Eestikeelsete ühenduste uuringutes on viimastel aastatel ilmnenud, et juhikesksuse suruvad nende liikmete meelest paratamatult peale rahastamisvõimaluste arengud. S.o projektimajanduse domineerimine riigieelarvelise rahastamise, ELi ja muul välisrahastusel põhinevate projektide puhul. Efektiivsuse taotlemise suruvad peale nõuded seoses aruandluse, taotluse kirjutamise ja raamatupidamisega.²⁵ Üllatavalt selgub, et n-õ turuloogika on suure osa käesolevas uuringus osalenud ühenduste esindajate argumentatsioonis üsna domineeriv ka ilma, et nad seostaks seda projektimajanduse mõjuga. Kui rühmaintervjuus küsitakse MTÜde esindajatelt organisatsiooni töökorralduse ja liikmeskonna kohta, vastab valdav enamus väiksemate ühenduste esindajatest, et nii suurem osa kohustusest kui ka otsuste langetamine on eelkõige juhi (või veel paari aktiivse liikme) kanda.

Tallinn 5: Mul on ainult kaks liiget juhatuses. Mina ja mu mees. Kõik langes minu õlgadele – sest see on faktiliselt minu organisatsioon, kuigi meie kollektiivis on 10 – 20 aktiivset liiget /.../ inimesed avaldavad oma arvamust, kuid lõppkokkuvõttes teen otsuseid mina. See vist pole väga õige, vist oleks vaja olla vähem autoritaarne, kuid elu on kujunenud niimoodi /.../

²⁴ Lagerspetz 2007; Rikmann *et al* 2010

²⁵ Poliitikauuringute Keskus Praxis ja TLÜ Kodanikeühiskonna uurimis- ja arenduskeskus 2008

Vaid paari väiksema liikmete arvuga MTÜ puhul märgib selle esindaja osalist töö- ja vastutusekoormuse jaotumist laiemale grupile aktiivsetele liikmetele. Juhikesksust ei peeta reeglina problemaatiliseks, vaid vastupidi, efektiivseimaks toimimismudeliks. Kõneldakse ka usaldusest, mille juhtliikmed on oma tööga välja teeninud, sest kui „oleme nii kaua olnud juhid, siis see tähendab, et inimesed usaldavad sind“ ja „kokkuvõttes see on otstarbekas“. Suuremad organisatsioonid on selles osas demokraatlikumad, neil on suuremad võimalused erinevaid liikmeid rakendada või otsustamisel ära kuulata, arvestades liikmete mitmekesisemaid pädevusi. Kuid selles, kuidas enda jaoks omakorda mõtestatakse „instrumentaalset“ suhtumist demokraatiasse, st mööndusi demokraatias efektiivsuse tõstmise nimel, avaldub huvitav eripära ühenduste juures, kes töötavad vene keeles, kuid kes etniliselt ei ole venelased (st esindavad ukraina või tatari organisatsiooni).

Narva 3: Meil on see rahvuse eripära vist /.../ et säärane demokratism tuleb ainult esimeses voorus, arutlemisel. Ja suur vastutus langeb juhile /.../ kes võtab vastu lõppotsuse /.../ ja võtab ühtaegu endale vastutuse /.../ Sel moel tuleb välja detailsem, konkreetsem ja eluvõimelisem plaan /.../

Seega on märkimisväärne, et intervjuudel osalejad, kes reeglina ise olidki organisatsiooni juhid, pidasid ühenduse tegutsemis- ja eluvõimelisuse tingimuseks kõigepealt efektiivsust, usaldust, ühtsust ja eriarvamuste puudumist. Ning see avaldus just seetõttu eelkõige väikeste MTÜde puhul. Ühel sellisel juhul ilmneb lausa, et arvamuste paljusus tähendaks ohtu organisatsiooni eesmärkide saavutamisele: usutakse, et „ühest inimesest piisab“, sest mida rohkem on inimesi, seda rohkem on neid, kel on erinevad ambitsioonid. Ning et „võib-olla see ei ole demokraatlik, aga minu kogemuse järgi nii on parem.“ See on väga erinev perspektiiv juhikesksusele võrreldes seni uuritud väikeste eestikeelsete ühenduste enamikuga. Viimased peavad juhikesksust eelkõige just rahastamisvõimalustest, projektide taotlemise ja elluviimisega seonduvast efektiivsuse jms nõuetest tulenevaks paratamatuks, kuid samas selgelt negatiivseks kõrvalnähtuseks (vt selle kohta ka ptk 4.2.). See võib venekeelse kodanikualgatuse arengu seisukohast Eestis olla negatiivne märk, sest kui professionaliseerumise tendents süveneb sarnaselt senistes uuringutes osalenud eestikeelsetele organisatsioonidele, võib juhtuda, et organisatsioonisisese demokraatia vähenemist, ohtu, mida ühenduse jätkusuutlikkusele tekitab suur sõltuvus üksikute liikmete tööpanusest, ja nõrgemat sidet n-õ rohujuuretasandiga ei peeta kuigivõrd problemaatiliseks. Vähemalt selle üle ei arutleta sel määral, kui seda on teinud eesti keeles tegutsevad organisatsioonid.

Praktiliselt üldse ei seostata eesmärkide seadmist ja tegevuse planeerimist rahastamisvõimalustega selles osas, et intervjueeritavad MTÜd peaksid eesmärkide seadmist kui sellist sõltuvaks rahastamisvõimalustest – pigem jäävad tegevused tegemata, kui et neid muudetaks „turuloogika“ alusel. Sageli kirjeldatakse küll seda, et viimase paari aasta majandusraskused on ressursside kättesaadavust vähendanud, kuid sellele vaatamata ei ilmne, nagu on tihti ilmnenu eestikeelsete MTÜde uuringutes 2008-2010 väikesemate ühenduste juures, et tegevused seatakski selle põhjal, millistele tegevustele on võimalik rahastust leida.

3. Kommunikatsioon: informeeritus ja avalikkuse informeerimine

3.1. Info kättesaadavus, ühenduste kommunikatsiooniruum

Kodanikeühenduste juurdepääs nende tegevust puudutavale infole on olnud üks kesksemaid teemasid terve Eesti kodanikuühiskonna senise arengukäigu.²⁶ Eesti ühiskonda ja riiki puudutava info kättesaadavust ja selle kasutamist venekeelse elanikkonna poolt on Eestis regulaarselt uuritud ning püütud selle valukohtadele ikka ja jälle avalikkuse ja poliitikute tähelepanu juhtida. Kuigi üldiselt täheldatakse informeerituse mõningat paranemist viimase aastakümne jooksul, tõdevad siiski ka hiljutised uuringud, et eestlaste varasem ootus, et Eestis toimiks ühtne, ka venekeelset elanikkonda hõlmav eestikeelne informatsiooniruum, ei vasta kaugeltki tegelikkusele. Seevastu on ühiskonnateadlased korduvalt väitnud, et ühtne informatsiooniruum on tulevikus saavutatav vaid suurendades venekeelse info hulga levikut.²⁷ Esiteks ilmneb uuringutest, et eriti madalama haridustaseme ja sotsiaalse staatusega venekeelsed elanikud jälgivad endiselt eestikeelset meediat väga harva ning pole mingit põhjust eeldada, et see võiks lähiaastatel muutuda. Teiseks tajub venekeelne elanik end elavat infosulus. Näiteks peab enamus venekeelsest elanikkonnast vajalikuks venekeelse praktilise informatsiooni senisest paremat ja laialdasemat kättesaadavust. Eriti teravat vajadust tuntakse parema informeerituse järele sotsiaal- ja õigusvaldkonnas, samuti oodatakse lihtsamat juurdepääsu ametiasutuste tegemisi puudutavale teabele ja näiteks blankettide täitmisele.²⁸

Info kättesaadavust puudutav probleem ilmneb ka käesolevas uuringus ning üllatuslikult iseäranis seoses praktilise vajadusega venekeelsete ühenduste tegevust koondava andmebaasi ja neile vajalikku informatsiooni koondava portaali järele. Samasugune tarvidus, mis ilmnes uuringu fookusgruppide komplekteerimisel, on venekeelsete kodanikualgatuslike organisatsioonide jaoks tegelikult igapäevane küsimus. Rühmaintervjuudes kurdetakse ühtse ja ühest kohast kättesaadava info puudumise üle teiste MTÜ-de kohta, seda nii venekeelsete kui eestikeelsete organisatsioonide osas. Arvatakse, et selline vajakajäämine takistab kõigile osapooltele vajaliku koostöö arengut. MTÜdel puuduvad kogemused sellise ajamahuka informatsiooniotsinguga tegelemiseks ning seega tuntakse puudust ulatusliku ja ühtse infoallika või foorumi järele, mis koondaks informatsiooni kolmanda sektori kohta tegevusalade kaupa.

Tallinn 3: [O]rganisatsioonidel on võimalik jääda ellu, kui nad leiavad teineteist. Ja jälle tuleme tagasi probleemi juurde: on väga raske teineteist üles leida. On olemas portaal, foorum, kuid seal ei selgu, millega organisatsioon tegeleb.

Siinses kontekstis mainitakse rühmaintervjuudes tihti Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liitu (EMSL), selle venekeelset listi, infomaterjale ja venekeelset uudiskirja.

²⁶ Lagerspetz, M., Rikmann, E., Vallimäe, T. 2010

²⁷ Vihalemm, P. (2008): „Informeeritus ja meediakasutus“, rmt-s Heidmets, M. (toim.) *Uuringu Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2008 aruanne*. Tallinn: Integratsiooni Sihtasutus

²⁸ Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2008, lk 117-125

Sageli saadakse teavet Kultuuriministeeriumi saitidelt, leheküljelt „Rahvusvähemuste kultuuriseltsid Eestis“ (www.rvke.ee) ja Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutuse Meie Inimesed (MEIS) veebilehelt. Samuti kinnitatakse Tallinna ja Ida-Virumaa MTÜde poolt info saamist Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse (EAS) kaudu. Vestluses tuuakse välja ka töötajaid nimesid, kellega ollakse teabe saamisel kokku puutunud. Leitakse siiski, et olemasolevatest kanalitest veel ei piisa. Samas polnud mitmed osalejad isegi nimetatud võimalustest enne intervjuud midagi kuulnud, seega on siin vajadus suurema teavitamise järele. Üks Tallinna sotsiaalvaldkonna organisatsioon, pärast seda, kui on kirjeldanud EMSLi positiivset rolli info edastamisel, sõnastab selle mure järgnevalt:

Tallinn 2: EMSL /.../ tõesti nad jagavad infot. Kuid nagu ma mäletan ja tean ei ole niisugust portaali, kus oleksid /.../ vaat kui oleks portaal, kus MTÜd ja sihtasutused oleksid jaotatud teemade kaupa. Just teemade kaupa /.../ millega tegeletakse /.../ kuskilt ei leia infot nende tegutsemisvaldkonna kohta ja selle kohta, millega nad tegelevad hetkel /.../

Käesoleva uuringu rühmaintervjuudes toodigi ühe peamise vabauhenduste tegevust raskendava asjaoluna välja just venekeelse kommunikatsiooniruumi piiratust. See takistab teabe saamist ka välis- või ELi rahastuse ja avaliku võimu poolsete toetuste jagamise kohta. Kuid sama olulist rolli mängib ka organisatsiooni enda võimekus infot leida, sest sarnase probleemi eest leiavad end ka väiksemad ja eriti nooremad eestikeelsed rohujuuresandi MTÜd. Seega pole küsimus üksnes keeleoskuses, vaid ka oskuses infot otsida, aega sellele pühendada jne. Täpselt nagu eestikeelsed väikeühendused, nii leiavad ka väikese liikmete arvuga venekeelsed MTÜd asukohale vaatamata, et informatsiooni erinevate riigipoolsete rahastamisvõimaluste kohta on raske leida, raske on sellest täpselt aru saada ning seega mõista, kuidas tuleks edukaid taotlusi kirjutada. Ka eestikeelsetele (eriti maal tegutsevatele) alustavatele ja väikestele ühendustele on vähem kättesaadavad ELi toetused, kuna nende taotlemine eeldab võimet palgata professionaalseid projektikirjutajaid.²⁹ Ent vene keeles tegutsevate MTÜde rahastamisvõimalusi vähendab intervjuueeritute hinnangul veelgi asjaolu, et enamus kodanikeühendustele suunatud riigipoolsest informatsioonist on kättesaadav ainult eesti keeles. Ka arvatakse rahastamisteabe puhul, et „isegi kui tehakse infost tõlked, siis need on olnud mittekvaliteetsed ja moonutatud“. Niisugune tendents on probleem isegi juhul, kui see n-ö objektiivselt ei vasta tõele – intervjuu käigus informeeriti üksteist ka vastavatest venekeelsetest võimalustest või ametlikest tõlgetest.³⁰

Tallinn 5: Samuti on see probleemiks algavatele MTÜdele /.../ inimene tahaks millegagi tegeleda, kuid ta ei tea, kust infot leida. Kui ta ei oska eesti keelt, siis on üsna halb, sest paljud projektid /.../ on eesti keeles ja pole palju asju /.../ mida tõlgitakse vene keelde. /.../ kui ei oska eesti keelt, on raske koostada tingimustele vastavat taotlust, osaleda. Samuti ka seadused – neid on tõlgitud inglise keelde aga vene keelde on tõlgitud vähe /.../

²⁹ Teadlikkuse tõstmist algavatele ühendustele selle kohta, kust on võimalik leida abi ja toetust, ning seda, et rohkem infot peaks olema kättesaadav interneti kaudu, rõhutab ka 2010. a. kevadel koostatud taustamaterjal Vabariigi Valitsuse ja kodanikeühenduste esindajate ühiskomisjoni ettekannetele EKAKi rakendamise kohta. Vt Riigikogu põhiseaduskomisjoni, kultuurikomisjoni ja sotsiaalkomisjoni avalik istung ... (2010),

³⁰ Arengutest ka venekeelse info leviku osas kodanikuühiskonna kontekstis vt ülevaadet Riigikogu põhiseaduskomisjoni, kultuurikomisjoni ja sotsiaalkomisjoni avalik istung... (2010)

Ebapiisav keeleoskus ja venekeelse informatsiooni vähesus pole probleemiks ainult rahastamisvõimaluste otsimisel, vaid takistab organisatsioonide arengut laiemalt. Mitmed intervjueritavad tõdevad, et kuigi neil on huvi teha koostööd nii avalike institutsioonide kui eestikeelsete kodanikuühendustega, on peamiseks takistuseks keelebarjäär. Ning siin ei mõelda suhtlemisraskusi teises keeles töötava organisatsiooniga, vaid seda, et venekeelne informatsioon, mida vajatakse teiste venekeelsete ühenduste kohta, puudub ka samal ajal tegutsevate eestikeelsete ühenduste kohta. Ehk teisisõnu, vene keeles tegutsevad MTÜd tunnevad end olevat infosulus.

Säärasele kriitikale vaatamata olulisemate kodanikeühenduste toetamisega seotud rahastamisallikate olemasolu kui sellist üldiselt siiski teatakse. Ollakse teadlikud ja ka osa võtnud Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed ehk MEISi kaudu läbi viidud projektidest ja koolitustest (sel puhul mainitakse „integratsiooni fondi“ ja „integratsiooni asutust“). Ka Haridusministeeriumi, Kultuuriministeeriumi, Sotsiaalministeeriumi ja Siseministeeriumi nimed jooksevad intervjuudes sagedasti läbi. Samuti teatakse paaril korral nimetada Avatud Eesti Fondi („Sorse fond“), Norra ja Euroopa Majanduspiirkonna (EMP) finantsmehhanismidest rahastatud toetuskeemi („Norra raha“), Ettevõtluse Arendamise Sihtasutust (EAS) ja Kodanikuühiskonna Sihtkapitali (KÜSK). Nende kõigi kohta ei valda õigupoolest ka osa eestikeelseid ühendusi veel palju teavet, seega võib pidada venekeelsete organisatsioonide informeeritust neist suhteliselt heaks. (Allpool näeme, et ka igapäevast koostööd avaliku võimuga keeleoskus ei takista, seda vaatamata ühenduse paiknemisele, nagu ei mõjuta keeleoskuse puudumine koostöötahet ka eestikeelsete organisatsioonidega.)

Seevastu informeeritus üle-eestilistest kampaaniatest on ilmselgelt vähene. Näiteks vaid ühel korral kirjeldatakse teiste kodanikeühendustega koostöökogemuste kirjeldamisel Ida-Virumaa MTÜde poolt osalemist „Teeme ära“ kampaanias, suurem osa uuringus osalenutest ei ole seda laadi üritustega üldse kursis. Eeldatult on ühendustel seevastu hea ülevaade Venemaa meediast, nende organisatsioonide tegevusvaldkondi katvatest massiteabevahenditest, ukrainlaste ühenduste esindaja räägib tihedast suhtlusest „ajaloolise kodumaa“ kolleegidega.

Niisiis on info saamise võimalused ja problemaatika eestikeelsete organisatsioonide omast erinevad. Kuid üks üllatavamaid tulemusi on kommunikatsiooniruumist kõneldes suhteliselt terav kriitika katusorganisatsioonide suhtes, seda nii Ida-Virumaal Jõhvis, kui vähemalt kahe Narva organisatsiooni poolt. See kehtib aga ka Tallinna rühmaintervjuu kohta. Ei mõisteta katusorganisatsioonide tegevuse mõttekust eriti selles osas, mis puudutab info jagamist. Pigem eelistatakse otsekontakte.

Narva 1: Meie oleme ka katuseorganisatsiooni all, aga praktiliselt me ei saa sealt informatsiooni, väga vähe saame. Ka linnast saame väga vähe, üldse mitte midagi.

Sellele kriitikale oponentide Tallinna katusorganisatsioon, kuid kahtlemata tuleb katusorganisatsioonide ja liikmesorganisatsioonide seda laadi koostöö arendamisele rohkem tähelepanu pöörata. Katusorganisatsioonide roll peab kvaliteetse venekeelse info levitamisel liikmesorganisatsioonide perspektiivist kasvama, samas tuleb silmas pidada, et võimalikult vähe piirataks info hulka, mida organisatsioonidele edastatakse. Näib, et pigem valiks MTÜd

ise, millist teavet pidada enda jaoks relevantseks ja mida mitte. Selline ülesanne on venekeelseid ühendusi koondavate katusorganisatsioonide jaoks kahtlemata mahukas, keerukas, kuid möödapääsmatu. Seda liikmesorganisatsioonide poolt sõnastatud vajadust tuleks tõenäoliselt arvestada ka kodanikeühenduste tegevuste toetamisel avaliku võimu poolt.

3.2. Üldsuse informeerimine organisatsiooni tegevustest, ligipääs meediakanalitele

Hinnates, kuidas organisatsioonid ise suudavad enda organisatsiooni väljaspool kuuldavaks ja nähtavaks muuta, on olukord suhteliselt hea: suurem osa organisatsioonidest on aktiivsed teavitama oma tegevustest laiemat üldsust. Paljud kõnelevad lausa regulaarsest ja tihedast koostööst meediaga nii Tallinnas kui mujal. Sageli mainitakse Raadio 4, kohalikke lehti, mõnel juhul ka ERRi ja PBKd. Selles, mis puudutab venekeelsele meediale juurdepääsu, ei nähta suuri probleeme üldjoontes üheski grupis. Võiks isegi öelda, et mõnes varasemas uuringus on pigem eestikeelsetel ühendustel olnud nende hinnangul enese tegevuse teavitamisel probleeme (näiteks huvipuudus meedia poolt jm). See võib tuleneda aga ka sellest, et eesti- ja venekeelsed organisatsioonid tajuvad erinevalt oma tähtsust Eesti ühiskonnas. Selle seose kohta uurimusteavet siiski ei ole ning tuleks edaspidi analüüsida.

2009. aastal läbi viidud üle-eestilises uuringus mainivad Ida-Virumaa MTÜd teistest märkimisväärselt sagedamini püsivat koostööd meediaga ning meediat kasutamist avalikkuse teavitamiseks oma tegevustest.³¹ Käesolevas uuringus nimetavad Jõhvi ja Narva ühendused kohalikke lehti, kohalikku raadiot, ETVd, suuremaid venekeelseid raadiojaamu Eestis (sh Raadio 4) jne. Läbisaamine kohaliku meediaga on valdavalt positiivne, leitakse, et huvitavate ürituste puhul saab suhteliselt hea ligipääsu nende teavitamiseks nii kirjutavas pressis kui raadios. Toonitatakse ka isiklike suhete olulisust. Näiteks kinnitab üks Narva ühenduse esindaja, et „me suhtleme otse, kui helistad, võtavad reporterid hea meelega vastu“. Kuigi ka Tallinnas rõhutakse isikliku tasandi tähtsust, näib Tallinna organisatsioonide juurdepääs nii üleriigilisele kui kohalikule meediale („Pealinnaleht“ jm) olevat siiski veelgi lihtsam. Lisaks sellele on Tallinna ühendustel eelis spetsiifiliste projektide kaudu nagu „kultuuripealinna projekt“, mida rühmaintervjuus nimetatakse mitmel korral.

Samas ei jätku meedia tähelepanu ega jõua meediaga koostööni kõik kodanikuühendused. See on probleemiks just väikeste MTÜde jaoks ja seotud eelkõige majanduslike aspektidega. See on ka Tallinna ühenduste vestluses kõne all, kuid näib olevat suurem mureallikas siiski teistes piirkondades. Küsimusele, kas ühendus kasutab kommunikatsioonikanaleid nagu ajalehed või televisioon, vastab näiteks Jõhvi MTÜ esindaja:

³¹ Rikmann *et al* 2010. Samas ei eristatud selles uuringus peamiselt eesti ja peamiselt vene keeles tegutsevaid MTÜsid. Ka Ida-Virumaa puhul saab rääkida ainult maakonna kolmandast sektorist. Kuna aga ankeet oli eestikeelne, siis võib arvata, et Ida-Virumaal oli venekeelsete ühenduste osakaal valimist tegelikkusest väiksem.

Jõhvi 2: *Meil on informatsiooniga raske /.../ Meie jaoks on kõik tasuline. Kui tahad ajalehte kuulutust anda, siis lähed ajalehe kontorisse, küsid, kui palju see maksab. Nead ütlevad, et 350-450 krooni, sõltuvalt mahust. Tasuta /.../ ainult siis, kui on mingid üritused. Räägin kohaliku televisiooniga, siis läheb info kohalikul kanalil /.../ katkendeid näidatakse /.../ ei pea seda tähtsaks, väga vähe näitavad. /.../*

Mis puudutab aga kodanikualgatuslike teabekanalite osatähtsust, siis kuigi selles etapis mainitakse ühenduste poolt positiivselt taas EMSLi rolli, ei maini isegi Tallinna organisatsioonid kordagi ajakirja „Hea Kodanik“. Küll tuletatakse taas meelde hästi töötava ja kõigile teada oleva ühise portaali või veebilehe olemasolu vajalikkust, mille kaudu enda tegevuste kohta teistele infot jagada. Narva rühmas leitakse, et „oleks mugav, kui oleks mingi veebilehekülg, et saaks informatsiooni vaadata“, ning „tahaks, et see oleks mitte ainult linna portaali, vaid et igal seltsil oleks võimalik kirjutada midagi endast.“ Tallinna organisatsioon sekundeerib sellele analoogilise ettepanekuga.

Tallinn 5: *Me anname kogu info oma veebilehe kaudu, kuid kes seda vaataks? Muidugi oleks hea /.../ luua ühine informatiivne portaali, kus organisatsioonid oleksid kirjas. Kes millega tegeleb.*

Keeleküsimusse vähem puutuva ettepanekuga ühenduste tegevuse paremaks teavitamiseks tuleb välja aga Tallinna sotsiaalvaldkonnas tegutsev organisatsioon. Nimelt leiab selle esindaja, et ühiskonnas on vajadus suurema teavitamise järele konkreetsete sihtrühmade olukorrast, kellega mittetulundusühingud tegelevad. Selleks tuleks tema hinnangul avaliku võimu poolt enam kaasata teadusasutusi, uuringufirmasid ja ülikoole, kes operatiivselt selgitaksid näiteks sellise kroonilise haigusega nagu HIV seotud probleemkohti ühiskonnas ja aitaksid seega selles valdkonnas tegutsevate kodanikeühenduste tegevusele kaasa.

4. Kodanikeühenduste koostöö, koostöö avaliku sektoriga

4.1. Koostöö kolmanda sektori sees

Eesti kodanikuühiskonna organisatsioonide võrgustumise tihenemist on täheldatud juba selle kümnendi keskpaigast alates ning sama areng on jätkumas.³² 2009. aasta kodanikuühiskonna arenguid käsitleva uuringu järgi olid kohalikul tasandil võrgustunud üle pooled, üle-eestilisel tasandil üle kolmandiku ning rahvusvahelisel tasandil üle kümnendiku kodanikuühendustest. Koostöösuhteid mitte ühelgi märgitud tasandil ei oma veidi rohkem kui iga kolmas kodanikeühendustest. Kolmanda sektori siseste koostöösuhete tihenemine viitab sellele, et on jõutud äratundmisele, et teised ühendused ei ole mitte konkurendid, vaid eelkõige partnerid, ning et suudetakse varasemast enam üksteist vastastikku toetada. See on ka üheks märgiks oma sihtgruppidele ja ühiskonnale nähtavamaks muutumisest. Kuna küpsemad ja tugevamad organisatsioonid on reeglina teistest ka tihedamalt võrgustunud, võib koostöösuhete kasvus näha üht märki kodanikuühiskonna mõningasest tugevnemisest.

Sama areng iseloomustab ka Ida-Virumaa vabaühenduste maastikku. Sealsed ühendused kuuluvad lausa Eesti keskmisest sagedamini nii kohalikesse, üle-eestilistesse kui rahvusvahelistesse koostöövõrgustikesse. Teisalt tuleb meeles pidada infot puudutavat kriitikat katusorganisatsioonide suunas kõikides läbi viidud rühmaintervjuudes – see kehtib samaväärselt Ida-Virumaa kui Tallinna kohta. Kui Tallinna kultuurivaldkonna katusorganisatsioon on veendunud, et katusorganisatsioon aitab väiksematel ühendustel asju ajada ja „loovinimestel“ bürokraatiaga tegeleda, leitakse rühmaintervjuu teise osaleja poolt vastuseks, et „pole aru saada, millega katusorganisatsioon tegeleb“ või et „kuhu raha läks, kes finantseerib, millega tegeleme, ei ole mingisugust koordinatsiooni selles suhtes“. Niisiis ühe prioriteetsema ülesandena koostöö edendamisel tuleks silmas pidada teabe edastamise tõhustamist liikmesorganisatsioonidele. Kas seda peaks tegema kodanikeühendused ise või pigem keegi n-ö kõrvalseisja (eelkõige riik või kohalik omavalitsus), selles lähevad arvamused lahku. Üldise foonina domineerib selles kontekstis pigem kriitika katusorganisatsiooni(de) suhtes ning lootus, et abi saab avalikult võimult.

Huvipakkuv on tõsiasi, et Ida-Virumaa MTÜd tegutsevad üle-eestilisest keskmisest (v.a. Tallinn) sagedamini rahvusvahelisel tasandil – tervelt kolmandik sealsetest vastajaist märkis tegutsemist väljaspool Eestit. Oma rahvusvahelise koostöö kogemustest rääkisid ka käesolevas uuringus osalenud narvakad.

Narva 1: Me avame uue ja suure megafestivali /.../ Suurema osa tööst teevad ära Peterburi inimesed, meie oleme kaasorganisaatorid /.../ mittetulundus- ja tantsuorganisatsioonid /.../ Mõni kuu tagasi /.../ avasime rahvusvahelise konkursi, milles osales 300 inimest ja 15 kollektiivi kolmest riigist, kõikidest Eesti paikadest. Ja see on ka koostöö. /.../ Väga suur hulk rahvusvahelisi kontakte, seega koostöö tegemise piirkond on väga lai.

³² Rikmann et al 2010

Koostöö olulist rolli organisatsioonide vahel väärtuste tasandil ja selle vajalikkust toonitab suurem osa uuringus osalejaid. Eriti Tallinnas toimunud grupiintervjuus rõhutatakse organisatsioonide arvukaid koostöösidemeid kohalikul ja rahvusvahelisel tasandil. Kuid oluline on märkida, et kõikide rühmade koostöösse on kaasatud erinevad üle Eesti tegutsevad ühendused. Täiesti tavaline on Narva ja Jõhvi MTÜde puhul viimastel aastatel olnud ühisprojektid näiteks Tartu või Pärnu eestikeelsete organisatsioonidega. Üllatuslikult on iseäranis lai koostöövõrgustik üle Eesti ukraina ja tatari ühendustel.

Enne uuringu läbiviimist eeldasime, et Ida-Virumaa organisatsioonide intervjuudes viidatakse teistest rühmadest sagedamini koostööle Venemaa kodanikuühiskonna aktivistidega. Kuid tegelikult kirjeldatakse kõikides rühmades mitmesuguseid arvukaid koostöökogemusi Venemaa, eelkõige Peterburi organisatsioonidega. Ka mitmed Tallinna rühmaintervjuu liikmed märgivad oluliste partneritena just Peterburi ühendusi. Samuti rõhutatakse kõikides rühmades häid kontakte teiste, peamiselt Läänemere-äärsetest riikidest pärit organisatsioonidega. Tihti on Venemaa, Läti ja Leedu kõrval koostööd tehtud ka Ukraina organisatsioonidega. Lisaks nimetatutele on headeks partneriteks olnud Soome, Rootsi, Taani, Saksamaa ja Poola, vähem ka teiste Euroopa riikide ühendused, sh organisatsioonid Tšehhist, Norrast, Inglismaalt või Hollandist. Ühel korral mainiti Narva intervjuus ka kontakte USA kolleegidega.

Tallinn 4: Minu noored inimesed on tihti osalenud rahvusvahelistes projektides /.../ meil on väga palju sõpru Venemaal. Head partnerlussuhted Soome organisatsiooniga, Lätist, Leedust, Poolast, organisatsioonidega /.../ Tšehhist /.../

Koostööd kodanikeühenduste vahel väärtustatakse seega väga kõrgelt. Koostöövõime näib organisatsioonide eneseteadvuses olevat üheks oluliseks edu pandiks ning selle nimelt tehakse pidevaid pingutusi. Mitmeid kordi mainitakse just selles kontekstis sõna „integratsioon“, ning seda eriti suuremate organisatsioonide ja katusorganisatsiooni poolt. Seda oodatult siis, kui jutuks tuleb koostöö eestikeelsete ühendustega. Seejuures peetakse tähtsaks, et ka Eesti kultuurikollektiividel aidatakse luua koostöösuhteid Venemaal ja mujal endise NLi territooriumil. Ühel juhul nähakse enda selle alases tegevuses lausa vahendavat missiooni loomaks häid suhteid Eesti ja Venemaa elanike vahel.

Tallinn 1: Lisaks me töötame koos loovkollektiividega Eestis. Mitte ainult vene keelt valdavatega. On juba head, traditsioonilised suhted Eesti kollektiividega. Me oleme teinud mitu projekti /.../ aidanud Eesti loovkollektiividel minna erinevatele festivalidele Venemaal.

Ent kui koostöötahet toonitatakse „keelele ja rahvusele vaatamata“, siis üks tulemustest, mida võib selles kontekstis võtta üllatusena, avaldus küsimuse juures, kas teisi organisatsioone nähakse enda kõrval pigem konkurentide või koostööpartneritena. Nimelt kui kõne all on praktilised kontekstid, siis vaatamata koostöö väärtustamisele n-õ abstraktsel tasandil, tõuseb senistest eestikeelsete ühenduste uuringutest palju enam esile konkurentsi tunnetamine organisatsioonide vahel. Siin ilmneb ka Tallinna ja Ida-Virumaa (eriti Narva) vaheline erinevus. Ida-Virumaa intervjuudes kinnitatakse just rahastamisküsimuste juures korduvalt, et konkurents organisatsioonide vahel käib sama raha nimel. Narva rühmaintervjuu puhul ilmes omavaheline konkureeriv hoiak kohati isegi intervjuu käigus, kus paar organisatsiooni end

teineteisele teravas toonis nii avaliku võimu ja kolmanda sektori koostöö kui avaliku võimu poolse rahastamise temaatika raames vastandasid.

4.2. Koostöö avaliku sektoriga

Teiste kodanikuühenduste kõrval on Eesti MTÜde, eriti nn rohujuuretasandi organisatsioonide jaoks kõige olulisemaks partneriks kohalik omavalitsus.³³ Intervjuudes venekeelsete MTÜde esindajatega ei kujunenud eraldi suureks vaidlusteemaks koostöö avaliku sektoriga selles tähenduses, et oleks toodud kuigi palju näiteid konkreetsetest juhtumitest või ametnikest ja hinnanguid sellistele kokkupuudetele. Ent aruteludes joonistusid eri paikades tegutsevaid ühendusi ja eri suurusega MTÜsid eristavad mustrid siiski välja. Oluline kontrast ilmneb eelkõige selles, milliseid väljakutseid toovad koostöö osas avaliku võimuga välja Tallinnas tegutsevad ühendused võrreldes Ida-Virumaa ja Narva MTÜdega.

Nagu kolmandas peatükis ilmnes, ollakse kriitilised avaliku võimu poolse infojagamise, eriti mittetulundusühingute tegevust reguleerivat seadusandlust ja rahastamise tingimusi puudutava venekeelse info kättesaadavuse osas. Siin on vajalik parem selgitustöö ning selles on omakorda avaliku võimu enda kõrval suur potentsiaal ka venekeelsetel katusorganisatsioonidel. Samas ei saaks öelda, et tegutsetakse eraldatuses selles, mis puudutab teadlikkust kodanikeühenduste rahastamisega seotud asutuste ja organisatsioonide olemasolu kui sellist.

Kõige enam nimetatakse rühmaintervjuudes avaliku võimuga koostööd puudutavate küsimuste arutamisel asutusi nagu Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed (MEIS), Kultuuri-, Haridus- ja Sotsiaalministeerium. Paar korda mainitakse Tallinna ja Jõhvi rühmaintervjuus Ettevõtluse Arendamise Sihtasutust (EAS) ja Justiitsministeeriumi. Samuti märgitakse kord või paar kokkupuudet asutustega nagu Tervise Arengu Instituut (TAI) ja Kodanikuühiskonna Sihtkapital (KÜSK). Koostöökogemuste kirjeldamisel käivad avaliku võimu kõrval paaril korral läbi ka ülikoolide ja teadusasutuste nimed, teiste seas Tartu Ülikool ja Tallinna Ülikool. Vaid ühe korra nimetati, ning seda Ida-Virumaa intervjuus, maakondlikku arenduskeskust (MAK), mida võib pidada mõnevõrra ebapiisavaks, võrreldes eestikeelsete organisatsioonide vastavate kogemuste ja teadmistega varasemates uuringutes. Eriti arvestades sellega, et maakondlike arenduskeskuste võrgustik käivitati juba 2003. aastal. Kuid teadlikkus rahastamisvõimalustest nimetatud asutuste kaudu või nendega koostöökogemuse olemasolu mainimine ei sõltunud siiski sedavõrd asukohast, kuivõrd ühingu suurusest ja mõistagi ka tegevusvaldkonnast. Tegevusvaldkond määratleb ära asutuste ringi, kellega suheldakse ja kellest ollakse teadlikud. Nii on üks Tallinna sotsiaalvaldkonna ühendus tihedas koostöös TAI, Sotsiaalministeeriumi, haiglate, vanglate ja linna vastavate asutustega. Siiski võib öelda, et mõnevõrra teadlikumad erinevatest rahastamisvõimustest võrreldes teiste väikeühendustega on Tallinnas tegutsevad MTÜd. Suuremad organisatsioonid paistavad igas

³³ Rikmann *et al* 2010

uuritud piirkonnas olevat olulisemalt paremini informeeritud kui keskmise suurusega või väiksema liikmeskonnaga ühendused.

Keeleoskus ei näi olevat takistus MTÜde koostööle avaliku võimuga kui sellisele. Pigem takistab vähene eesti keele oskus info kättesaadavust, mis puudutavad mittetulundussektori tegevust reguleerivat seadusandlust, projektide rahastamise korral aga nende tingimusi. Samas on kriitika „bürokraatia“ aadressil sarnane eestikeelsete ühenduste omaga ja seda eriti rahastamist puudutava osas. Võiks öelda, et kõige sarnasemad on sellise kriitika esitamisel Eestis väikesed kodanikualgatuslikud organisatsioonid, vaatamata sellele, milline on nende töökeel. Tööaeg avalikus sektoris ja kasutatav aeg ühenduste liikmetel, kes peavad organisatsiooni küsimustega tegelema põhitöö kõrvalt – ka rahastaja võimalikele taotlust puudutavatele küsimustele reageerimise kiirus – on erinevad, ühenduste jaoks harjumatu, ning see tekitab nende seas pingeid. Samuti nagu eestikeelsetele organisatsioonidele, teeb venekeelsetele ühendustele muret tagasiside kvaliteet ja taotluste hindamise kriteeriumide mõistmine. Räägitakse „tagasiside täielikust puudumisest“ ja „soovitav on teha mingi kontrollorgan, kes kontrolliks fondide tööd“. Siin kõlavad ühtaegu varasemates, Eesti kodanikeühenduste rahastamise analüüsidest organisatsioonide poolt toodud näidete analoogid: „organiseerime suvelaagri, kirjutame projekti“, kuid kui toetust pole antud, on olnud raske mõista, „milliste kriteeriumide põhjal“.³⁴

Projektide kirjutamisega seotud raskuste kõrval (vastavate oskustega inimeste vähesus) valmistab väikeühendustele probleeme aruandlus. Kurdetakse ka projektide elluviimisega kaasneva raamatupidamise keerukuse üle. Ühe Ida-Virumaa väiksema MTÜ liige kinnitab, et neil on suur vajadus seminaride ja koolituste järele raamatupidamise, seadusandluse, projektide kirjutamise jm osas, ning neid võiks läbi viia riik. Kui intervjuu teised liikmed mainivad mitmesuguseid MEISi ja EASi ettevõtmisi, koolitusi, seminare, millest oleks juba praegu võimalik osa saada, leiab MTÜ esindaja ometi, et neid võiks olla rohkem. Tõenäoliselt on lisaks seminaride ja koolituste korraldamisele vajaka suuremast teavitustööst seda laadi võimaluste kohta, mis omakorda on seotud taas info jagamise efektiivsuse tõstmisega.

Eelnevalt mainitud vajadust kaasata uurimisasutusi ja ülikoole ühiskonna kitsaskohtade selgitamiseks seostatakse Tallinna rühmaintervjuus avaliku võimu ülesandega olla eestvedajaks uurimuste rahastamisel ja sellega ka avalikkuse teavitamisel ühiskonna valupunktidest. Leitakse, et tegu ei ole asjatu kulutuse, vaid kasuga ühiskonna jaoks nii sihtrühmade vajaduste osas kui ka majanduslikus mõttes. Intervjuus osalenud MTÜ esindaja arvab, et sihtrühmade olukorrast parema ülevaate saamisel rahastatakse pigem projekte, mille järele on tõepoolest suurem puudus ja toetatakse neid organisatsioone, mis on sisuliselt vastaval alal pädevad. Olukorra analüüs seega aitaks lisaks üldsuse teavitamisele ja profülaktilisele tööle ka rahastajatel paremini mõista taotluste sisukust ja taotlejate erialalist kompetentsust. Niisiis ühenduse esindaja sõnastab siin kodanikeühenduste ühe funktsioonina avaliku teenuse osutamise sihtrühmale, kus nende eeliseks on sihtrühma vajaduste parem tundmine. Just seda peaks avalik võim paremini teadvustama. Siin ilmneb sarnasus sotsiaalvaldkonnas töötavate

³⁴ Vt eestikeelsete ühenduste rühmaintervjuude kohta Poliitikauuringute Keskus Praxis ja TLÜ Kodanikeühiskonna uurimis- ja arenduskeskus 2008

eestikeelsete ühenduste argumentidega, kes on osalenud avaliku võimu poolset rahastamist puudutavates uuringutes.³⁵

Ida-Virumaa organisatsioonid puutuvad riigitasandi institutsioonide või ülikoolide ja uurimisastutustega Tallinnaga võrreldes vähem kokku. Silma torkab seevastu nende oluliselt suurem kriitiline meel kohaliku võimu suhtes – kuigi ka nemad heidavad ette riigi tasandi ja ELi rahastuse orienteeritust projektidele, bürokraatiat jms. Iseäranis avaldub see Narva rühma puhul. Selle üks majanduslikke tagamaid võib Ida-Virumaal olla mõnevõrra väiksem püsivate suhete osakaal. Nimelt 2009-2010 läbiviidud uuringust Eesti kodanikuühiskonna hetkeseisust ilmneb, et Ida-Virumaa MTÜ-dest on kohaliku omavalitsuse eelarvest saanud rahalist tegevustoetust 41% (mis on veidi kõrgem Eesti ühenduste keskmisest, 36%) ja projektitoetust 24% (Eesti keskmine on siin kõrgem – 37%). Kuid selle taustal märgib kõigest 3% ühendustest, et kohalik omavalitsus on nendega sõlminud lepinguid teatud tellimustööde, nt sotsiaalsete teenuste teostamiseks. (Eestis keskmiselt märgib seda koostöövormi 10% MTÜdest.)³⁶ Ette heidetakse koostöötahte, huvitatuse, info jagamise ja saamise võimaluste pakkumise ning rahastamise vähesust linna poolt: „lähed teise linna, saad toetust, sõidad Venemaale, saad toetust – tuled meie juurde, midagi ei saa“.

Tallinna rühmaintervjus osalenute koostöö on kohaliku võimuga oluliselt tihedam. Eelnevas, kodanikuühenduste omavahelisele koostööle keskenduvast peatükis mainiti, et Tallinna MTÜd rõhutavad erinevalt teistest rühmadest suurt koostööpartnerite ringi. Nii on see ka koostöö osas avaliku võimuga. Lisaks riigiasutuste ja rahvusvaheliste rahastajate paremale teadmisele on enamikul uuringus osalenud ühendustest olnud koostöökontakte linna või linnaosadega. Kuigi ka siin tehakse linna suhtes kriitikat (ühenduste rahastamisevajaduse tunnetamine, rohkem tähelepanu ühendustele, kes aitavad linna arengule kaasa jne), on see väiksem kui Narvas või Ida-Virumaal. Koostöö näib olevat sagedasem, võimalused selleks suuremad. Tallinna MTÜd paistavad sellist koostööd kriitikale vaatamata välja toovat kui organisatsiooni võimekuse indikaatorit ja kõnelevad erinevalt teistest rühmadest sellest juba intervjuu sissejuhatavas tutvustusringis. Koostööle tuleb kasuks kahtlemata pealinna suurem rahvaarv, samuti toimub seal enam kui mujal linna ja riigi tasandi ettevõtmisi, mille raames ühendustel on võimalik kaasa lüüa – nagu näiteks Tallinna intervjuus korduvalt kõneks olnud nn kultuuripealinna projekt.

Siiski on Tallinna ühendused teisel moel linnavõimu aadressil väga kriitilised. Pahameele põhjustab asjaolu, et nende väitel loevad koostöö osas liiga palju isiklikud suhted. Selles leitakse positiivset, s.o koostöö on operatiivsem, poolte vahel on suurem usaldus, tekib suurem paindlikkus ühenduste ja avaliku võimu vahelistes suhetes. Kuid samad tegurid on aluseks ka negatiivsetele arengutele. Osad Tallinna MTÜd väljendavad intervjuus arvamust, et koostööd avaliku võimuga pärsib kohaliku omavalitsuse (aga kohati ka riigi tasandi) liigne politiseeritus. Ehk teisisõnu, ühenduste esindajad on veendunud, et nii rahalise toetuse saamine kui muude koostöövormide edukus sõltub eelkõige suhetest võimuloleva erakonnaga. Leitakse, et sageli loevad isiklikud suhted projektidest adekvaatse ja õigeaegse info saamisel.

³⁵ Poliitikauuringute Keskus Praxis ja TLÜ Kodanikeühiskonna uurimis- ja arenduskeskus 2008

³⁶ Rikmann *et al* 2010

Paaril korral kinnitatakse otsesõnu, et eelis on eestikeelsetel ühendustel. See on väga negatiivne tendents, sest vähese keeleoskusega seotud eestikeelse info kättesaadavuse küsimus, mis on olemuselt siiski pigem tehniline küsimus, muutub sel moel negatiivseks suhtumiseks eestikeelsete ühenduste eneste suhtes. See pärsib kergesti eri töökeelega ühenduste vahelist koostööd, mida uuringus osalenud ühendused muidu sedavõrd kõrgelt hindavad. Isiklike suhete tähtsuse ja politiseerituse tajumine piirab aga koostööd ka venekeelsete ühenduste endi vahel.

Tallinn 1: Politiseerimisest /.../ väga paljud organisatsioonid sõltuvad sellest, milline võim valitseb hetkel linnas, riigis /.../ Tartus on Reformierakond, veab sel, kes /.../ toetab reformiste. Kui Tallinnas on Keskerakond, veab sel, kes on Keskerakonnale lähedasem /.../ Iga kord, kui ma avastan fondi, kus osaleb riik või linn, on seal ühed ja samad organisatsioonid.

Intervjuudes tehakse märkimisväärselt ka ideoloogilist kriitikat „liberalistlikku maailmavaadet jagava võimuladviku“ suhtes. Eriti tuleb see esile riigieelarvelise rahastamise ja etteheidetega „projektimajanduse“ aadressil. See on omane üldiselt sotsiaalvaldkonnas tegutsevatele ühendustele, nii Ida-Virumaal kui Tallinnas. Organisatsioonide esindajad leiavad, et paljud tegevused, mille jaoks nad „raha paluvad“, on olemuselt pigem riigi funktsioon, st avaliku võimu asi. Arvatakse isegi, et vaid tänu ELi rahastamismehhanismidele on abi vajavate rühmade olukord üldse tähelepanu alla toodud; et „sotsiaalne problemaatika on Euroopa struktuuridele rohkem arusaadav“ ning „me leiame sealt rohkem arusaamist võrreldes omavalitsustega, koolidega, linnaga, riikidega“.

Eraldi tuleb aga rõhutada, et Eesti kodanikuühiskonna läbivaid teemasid on partnerluse kõrval olnud kaasatus seda laadi otsuste tegemise protsessi, mis asjaosalisi endid võiks mõjutada. Uuringus osalenute hulgas on vaid paar-kolm ühendust, kes selle tõstatavad ja oma sellealaseid kogemusi kirjeldavad. Üldse ei mainita näiteks eestikeelsete organisatsioonide seas väga tähtsaks peetavat nn kaasamise hea tava. Samuti ei kirjeldata kokkupuuteid, ei negatiivseid ega positiivseid, ministriumide kaasamiskoordinaatoritega. Siinseski uuringus ilmnenu asjaolu, et avaliku võimu ja kodanikualgatuse partnerluse puhul sõltub liiga palju ametniku isikust, on Eesti kodanikuühiskonna uuringutes viimastel aastatel olnud üsna sageli välja toodud probleem, kuid seda just nähtuna kodanikuühiskonna, mitte (vaid) avaliku võimu puudutava korruptsiooni või politiseerituse konteksti kuuluva probleemina, nagu eelnevalt ilmnis.

Kui aluseks võtta viimase kolme-nelja aasta uuringud, on eestikeelsete ühendustega võrreldes kaasamise temaatika uuringu rühmaintervjuudes seega väga tagasihoidlik, lisaks raporti teises peatükis esile toodud tõsiasjale, et venekeelsed ühendused on kodanikeühenduste panuse hindamisel ühiskonna arengu suunamisse vähem enesekindlad. Sellest aspektist, st pidades silmas kaasamist ja kodanikualgatuse ning avaliku võimu partnerlust, võib eesti- ja venekeelsete ühenduste kõrvutamisel tõepoolest rääkida „paralleelsetest maailmadest“ ja mõneti erinevatest perspektiividest kodanikuühiskonnale.³⁷ Näib, et vene keeles tegutsevate organisatsioonide jaoks Eestis on avalik võim – ja seda eriti riigi tasandil – võõram, kaugem

³⁷ Hinno, K. & Vallimäe, T. 2007

kui eestikeelsete organisatsioonide jaoks. Kaasamine ei ole lihtsalt üks demokraatliku ühiskonna juurde käiv loomulik protsess, vaid pigem igapäevasest tegevusest mõnevõrra eemalseisev nähtus. Kaasamist või partnerlust enamasti isegi ei mainita, eriti neis termineis, ning eelkõige kehtib see Ida-Virumaa väiksemates kohtades tegutsevate ühenduste kohta.

Kokkuvõte

Käesolevas raportis esitati 2010. aasta suvel läbi viidud venekeelseid mittetulundusühinguid hõlmanud kolme rühmaintervjuu analüüsi tulemused. Ülevaade anti sellest, millisena näevad venekeelsete ühenduste esindajad oma tegevuse eesmärgid ühiskonnas, millised on organisatsioonidega liitumise praktikad ning kuidas toimub ühenduste juhtimine. Seejärel keskenduti sellele, millised mured, ootused ja väljakutsed seostuvad venekeelsete organisatsioonide jaoks tegevuse jaoks tarviliku info hankimise ja avalikkuse teavitamisega oma tegevusest. Lõpuks toodi välja organisatsioonide koostöökogemustega seonduv, seda koostöö ja kokkupuute osas nii teiste kodanikeühenduste kui avaliku võimuga.

Eesti venekeelsete elanike organiseerumine võib teenida erinevaid eesmärgi, mida mainivad nii EKAK kui Eesti Lõimumiskava 2008-2013. Ühelt poolt võib eesmärgiks olla vähemuse võimustamine, selle rühmaidentiteedi tugevdamine ning selle spetsiifiliste probleemide parem teadvustamine ja lahendamine. Teisest küljest on organiseerumine ka võimalikuks koostöö kanaliks eestikeelse ühiskonnaga. Uuringu alusel hinnates ei kuulu rühmaidentiteedi põlistamine venekeelsete ühenduste jaoks põhieesmärkide hulka, vaatamata sellele, et valimi hulgas oli mitu kultuuriga tegelevat ühendust. Siiski võib rääkida teatavast venekeelsetele ühendustele spetsiifilise retoorika domineerimisest. Siin on kesksed märksõnad „sallivus“, „mõistmine“, „koostöö“, „avatus“ ja eelkõige „integratsioon“. Organisatsioonide esindajad asetavad suure kaalu kodanikeühenduste töö integreerivale ja liitvale mõjule. Ühendustel on intervjueritute vaatepunktist integreeriv, kogukonda (ühiskonda) tugevdav roll. Teistele uuringutele toetudes võib üldistavalt öelda, et eestikeelsete organisatsioonide arusaam sellest, milliseid funktsioone täidavad kodanikeühendused ühiskonnas, on mõnevõrra nüansseeritum. Näiteks oluliselt sagedamini on eestikeelsete organisatsioonide rühmaintervjudes olnud kõne all avaliku huvi sõnastamine, rohujuure tasandi demokraatia tugevdamine jms. Samuti näib eriti väikeste ja keskmise suurusega eestikeelsete ühenduste enesekindlus olevat võrreldes 1990ndatega oluliselt rohkem kasvanud. End nähakse kui abi andjat ja mitte vastuvõtjat, kasvanud on aktiivsus ja tahe mõjutada otsuseid ühiskonna suunamisel, mitte olla n-ö äraootaval positsioonil. Venekeelsete organisatsioonide puhul aga näib selline pööre oma tegevuse mõtestamisel olevat täna veel oluliselt väiksem. Nii nagu eestikeelsetegi ühenduste juures, mõjutavad suurus ja tegevusvaldkond suuresti seda, kuidas venekeelsed ühendused hindavad oma tegevust ühiskonnas: katusorganisatsioonid ja suure liikmete arvuga mittetulundusühingud kõnelevad ühiskonna kui terviku tasandi ülesannetest (kas või integratsioonist), väikeühendused mainivad konkreetsemaid ja lokaalsemaid tegevusi.

Suund juhikesksuse poole on eestikeelsete ühendustega sarnaselt märgatav ka venekeelsete ühenduste puhul. Efektiivsus näib olevat üks venekeelsete ühenduste käibivaid väärtusi, kui kõne all on organisatsiooni juhtimine ja otsustusprotsessid. Ehkki n-ö professionaliseerumise sund ei avaldu moel, et ühendused seaksidki oma plaane sõltuvalt rahastamisvõimalustest – pigem jäävad tegevused ära kui muudetakse „turuloogika“ alusel –, on näha ohu märke. Kui professionaliseerumise tendents süveneb, võib juhtuda, et organisatsioonisisese demokraatia

vähennemist ja nõrgemat sidet rohujuuretasandiga ei nähta sedavõrd problemaatilisena, nagu see avaldub eestikeelsete organisatsioonide rahastamist puudutavates uuringutes.

Intervjuudes ilmnes korduvalt rahulolematust nii teiste ühenduste kui avaliku võimu poolt jagatava info kättesaadavusega. Tuuakse välja kvaliteetse, venekeelseid ühendusi ja nende tegevusi hõlmava andmebaasi puudumine. Ka katusorganisatsioonide roll peab info levitamisel liikmesorganisatsioonide seisukohast kasvama. See on venekeelsete katusorganisatsioonide jaoks keerukas, kuid möödapääsmatu ülesanne. Kas selles peaksid aktiivsed olema eelkõige kodanikeühendused ise või pigem riik ja kohalik omavalitsus, selles lähevad arvamused lahku. Üldine foon on kriitika ja lootus, et abi tuleb avaliku võimu poolt. Seega tuleks rahastajatel ja kodanikuühiskonna arendajatel suuremat tähelepanu pöörata tegevusele, mis parandaks venekeelsete katusorganisatsioonide võimekust jagada operatiivset ja piisavat infot. Samas ei ole ühenduste esindajad alati teadlikud ka praegu töötavatest infokanalitest. Vajalik on nii olemasolevate venekeelsete portaalide ja veebilehtede täiustamine kui ka suurem teavitamine. Osale ühendustest jääb katusorganisatsioonide funktsioon kui selline arusaamatuks. Katusorganisatsioonide võimekuse tõstmine liikmesorganisatsioonide abistamisel peaks olema edaspidi suurema tähelepanu all.

Meediaga läbisaamine on MTÜdel pigem hea ja sagedane, mõnel juhul peetakse siiski liiga kalliks oma ettevõtmistest teavitamist. Väga avatud on inforuum Venemaal, sh Peterburis jm toimuvate ürituste kohta – siin on Eesti venekeelsed ühendused toimuvaga väga hästi kursis. Üllatavalt hea on ülevaade ka Soome, Rootsi, Saksamaa ja üldse ELi tasandil toimuvast. Igas rühmas on ühendusi, kellel on pidev rahvusvaheline koostöö teiste Baltimaade, Venemaa, Ukraina ja eriti Peterburi kodanikualgatusega seotud organisatsioonidega, aga samuti ka ühendustega teistes nimetatud Läänemere-äärsetes riikides.

Asukohale ja keeleoskusele vaatamata on vene keeles töötavatel mittetulundusühingutel tahe ka Eesti eri piirkondades tegutsevate ühendustega koostööd teha. Paljudel on arvukalt koostöökogemusi eestikeelsete ühendustega ja igas rühmaintervjuus avaldatakse ka valmisolekut selliseks koostööks. Teisalt aga takistab koostööd asjaolu, et teiste ühenduste, sh ka venekeelsete ühenduste tegevusega lihtsalt ei olda kursis, rääkimata eestikeelsetest organisatsioonidest. Näiteks viimastel aastatel läbi viidud üle-eestiliste kampaaniate kohta teatakse vähe ja ebamääraselt. Eri töökeeltega organisatsioonide koostööd ei takista tahte puudumine, vaid lihtsalt teadmatus üksteise tegevusest.

Teisalt ilmneb, et kui ei teata kuigi hästi üle-eestilisi kampaaniaid, ollakse siiski kursis toetusi jagavate või koolitusi ja seminare korraldavate asutuste tegevusega. Positiivselt tuuakse välja mitmed rahastamisallikad, millega ka väiksemad eestikeelsed maapiirkondade organisatsioonid alati kursis ei ole, teiste seas KÜSKI, Hasartmängumaksu nõukogu ja Kultuurkapital. Samuti teatakse fonde nagu Avatud Eesti Fond, Norra ja Euroopa Majanduspiirkonna (EMP) finantsmehhanismidest rahastatud toetuskeemi. Lisaks on MTÜdel arvukalt kokkupuuteid EASi ettevõtmistega, väga tihti mainitakse kõikide rühmade poolt MEISI tegevusi (koolitused, projektid). Ent maakondlikke arenduskeskusi mainitakse vähem, kui seda viimastel aastatel läbi viidud uuringutes teevad eestikeelsed ühendused.

Samas avaldatakse avaliku võimu suhtes kriitikat, mis osalt on sarnane, osalt erinev võrreldes eestikeelseid organisatsioone hõlmanud rühmaintervjuudes ilmenuga. Keskne eestikeelsete ühendustega jagatud mure seostub toetustega, mida projektitaotluste alusel jaotavad avalik võim või fondid – bürokraatia keerukus, tagasiside kvaliteet toetuseta jäänud taotluste puhul jms. Ka teeb ühendustele muret seaduste kvaliteetsete venekeelsete tõlgete kättesaadavus, raamatupidamise reeglite levitamine vene keeles, ligipääs venekeelsele avaliku võimu poolt väljastatavale infole. Siin on vajalik sageli ka suurem selgitustöö, kuivõrd organisatsioonid pole sageli olemasolevatest võimalustest teadlikud. Just Ida-Virumaal tegutsevad väiksemad ühendused leiavad, et vajalik oleks koolitus seadusandluse ja projektide kirjutamise osas.

Teiselt poolt on ühendused, kes keskenduvad kultuurile, erinevad ühendustest, kes tegutsevad sotsiaalvaldkonnas. Viimased on avaliku võimu, eriti Ida-Virumaa kohaliku võimu suhtes oluliselt kriitilisemad. Riik ja iseäranis linn peaksid nende seisukohast rohkem teadvustama, et kodanikeühendused aitavad oma tegevusega täita ülesandeid, mis kuuluvad tegelikult avaliku võimu enese funktsioonide alla. Arvatakse ka, et avalik võim peaks rohkem tegema sotsiaalvaldkonna probleemkohtadega seotud uuringute ja nende tulemuste teavitamisega. See oleks nii ühiskonnale kui rahastajatele vajalik teave.

Võib öelda, et piirkondlikult võrreldes on Ida-Virumaa ühendused (nii Narvas kui mujal) kriitilisemad kohaliku võimu suhtes. Tallinna rühmaintervjuus osalejad soovivad tajuvad oluliselt tugevamini poliitika mõju koostööle nii kohalike kui riigivõimudega. Usutakse isegi, et nii rahastamise kui koostöö edukus sõltub kõige enam isiklikest suhetest, eelkõige õigesse erakonda kuulumisest. Kui kõneks on ligipääs eestikeelsele teabele ja asjaolu, et see on keeleoskuse vähesuse tõttu piiratud, käiakse välja ka arvamus, et eestikeelsetel ühendustel on toetustele kandideerimisel ebaõiglased eelised. Olemuselt pigem tehniline probleem muutub sellega ühenduste vahelist usaldust ja koostööd pärssivaks takistuseks. Venekeelsed ühendused tajuvad ka pisut rohkem kui eestikeelsed omavahelist konkurentsi rahastamisel.

See, kuidas venekeelsete ühenduste esindajad arutlevad kodanikuühiskonna väärtuste üle, erineb ka sellest, kuidas neid käsitletakse tavaliselt eestikeelsetes arutlustes. Pea iga kodanikeühenduste uuringu keskseid küsimusi viimastel aastatel on olnud kaasamise ning avaliku võimu ja kodanikualgatuse partnerluse problemaatika: kaasamispraktikate kvaliteet, riigi- ja kolmanda sektori erinevad töökultuurid, ministriumide kaasamiskoordinaatorite töö. Need teemad venekeelsete ühenduste prioriteetide seas hetkel silma ei torka (töökultuuride erinevus siiski valmistab muret rahastamise juures). Näeme võimalikku seletust selles, et eesti- ja venekeelsed ühendused tajuvad erinevalt oma rolli ühiskonnas. See väide vajaks tulevikus detailsemat analüüsi. Kuid arvestades nimetatud prioriteetide lahknemist eestikeelsete ja venekeelsete organisatsioonide kõrvutamisel, võib just selles mõttes täna rääkida „paralleelsetest maailmadest“ Eesti kodanikuühiskonnas. Kui vene keeles töötavate ühenduste keeleprobleemide tõttu jäävad kodanikuühiskonda puudutav teave ja arutlused nendele ligipääsmatuks, siis venekeelsete materjalide suurem hulk ja parem kättesaadavus saaks tuua neid „maailmu“ üksteisele lähemale.

Kasutatud allikate loetelu

Durkheim, Émile (1897): *Le suicide. Étude de sociologie: livre II: 25.* (http://classiques.uqac.ca/classiques/Durkheim_emile/suicide/suicide_Livre_2.pdf) (vaadatud 28. 11. 2010)

Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon [heaks kiidetud 12.12.2002] (<http://www.siseministerium.ee/30410>) (vaadatud 23.10. 2010)

Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2008. Uuringu aruanne. Tellijad: Integratsiooni Sihtasutus ja Rahvastikuminiistri Büroo. Tallinn

(http://www.meis.ee/raamatukogu?book_id=196&action=download2)

Eikenberry, Angela M. & Jodie Drapal Kluver (2004): "The marketization of the nonprofit sector: Civil Society at risk?" *Public Administration Review* 64, 2: 132-140

Hinno, Krista ja Vallimäe, Tanel (2007): "Avaliku võimu ja kodanikualgatuse partnerlus: koostööd mõjutavad tegurid". *Riigikogu Toimetised* nr. 15

Hinno, Krista; Mikko Lagerspetz & Tanel Vallimäe (2008): *Kolmas sektor arvupeeglis. Küsitlus ja statistikaandmeid mittetulundusühenduste ja nendes osalejate kohta 2004-2007.* Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus

Lagerspetz, Mikko (2007): „Oligarhia raudne seadus Eesti kodanikuühiskonnas“ rmt-s Erle Rikmann (toim.) *Algatus, osalus ja organisatsioonid. Uurimusi Eesti kodanikuühiskonnast.* Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, lk 153-169

Lagerspetz, M., Rikmann, Erle & Tanel Vallimäe (2010): „Avaliku võimu ja kodanikeühenduste koostöö edendamise võtmeküsimusi“. *Riigikogu Toimetised*, nr. 21

Poliitikauuringute Keskus Praxis ja TLÜ Kodanikeühiskonna uurimis- ja arenduskeskus (2008): Kodanikeühenduste riigieelarvelise rahastamise analüüs (2006-2007). Tellija: Siseministerium. Tallinn (http://www.siseministerium.ee/public/K_RErahastamise_2006-2007_anal_siraport.pdf)

Putnam, Robert D. (1993): *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy.* Princeton, NJ: Princeton University Press

Putnam, Robert D. (2000/2008): *Üksi keeglisaalis. Ameerika kogukonnaelu kokkuvarisemine ja taassünd.* Tartu: Hermes

Riigikogu põhiseaduskomisjoni, kultuurikomisjoni ja sotsiaalkomisjoni avalik istung – ülevaade Vabariigi Valitsuse ja kodanikeühenduste esindajate ühiskomisjoni tööst EKAKi rakendamisel (jaanuar 2008 – detsember 2009). Taustamaterjal ettekannetele 9. märtsil 2010. Alari Rammo *et al* (koost.) (<http://www.ngo.ee/orb.aw/class=file/.../Materjalid+Riigikogule+090310.pdf>)

Rikmann, Erle; Meril Ümarik; Sofia Joons & Mikko Lagerspetz (2005): *Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis: organiseerumise struktuur ja ressursid.* Uurimusraport. Tallinn: Balti-Ameerika Partnerlusprogramm (http://www.siseministerium.ee/public/Kodanikualgatuse_institutsionaliseerumine_Eestis_16.06.05.pdf)

Rikmann, E., Lagerspetz, M., Vallimäe, T., Keedus, L., Sepp, M., Jesmin, T. ja Hinno, K. (2010): *Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis 2009/2010*. Uurimusraport. Tellija: Kodanikuühiskonna Sihtkapital. Tallinn (http://kysk.ee/sisu/10_14138226_Uuringuraport_Kodanikualgatuse_institutsionaliseerumine_Eestis_20092010_uuringu_teostaja_Kodanikeuhiskonna_uurimis-ja_arenduskeskus_Tallinna_Ulikool.pdf)

Roßteutscher, Sigrid (2000): „Associative democracy—fashionable slogan or constructive innovation?“, rmt-s Soward, M. (ed.) *Democratic innovation*. London & New York: Routledge, lk 172-183

Siseministeerium (2006): *Kodanikualgatuse toetamise arengukava 2007-2010*. Siseministeerium. Tallinn. (http://www.siseministeerium.ee/failid/KATA_2007_2010.pdf)

Siseministeerium (2007): ÜK TEGEVUSKAVA Eesti kodanikuühiskonna arengukontseptsiooni (EKAK) rakendamiseks 2007-2009. Siseministeerium. Tallinn. (http://www.siseministeerium.ee/failid/_K_tegevuskava_290207_Vastuv_etud.doc)

Siseministeerium, Tartu Ülikool (2010): *Kodanikuühiskonna arengukava 2011-2014. Tööversioon 10.09.2010*. Siseministeerium. Tallinn. (Elektrooniline materjal)

Soros, George (2006): *The Age of Fallibility: The consequences of the war on terror*. London: Weidenfeld & Nicholson

Tocqueville, Alexis de (1835-40/1995): *Tähelepanekuid Ameerika demokraatiast*. Tlk. Henno Rajandi. Tallinn: Hortus Litterarum

Valdkondlik arengukava „Eesti Lõimumiskava 2008-2013“ (http://www.kul.ee/webeditor/files/integratsioon/Loimumiskava_2008_2013.pdf)

Valdkondliku arengukava „Eesti Lõimumiskava 2008-2013“ vajadus- ja teostatavusuuringute lõpparuanne. TÜ/ Praxis/ Geomedia. 2008 (http://www.meis.ee/raamatukogu?book_id=169)

Vihalemm, Peeter (2008): „Informeritus ja meediakasutus“, rmt-s *Uuringu Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2008 aruanne*. Tallinn: Integratsiooni Sihtasutus, lk 117-125

Lisa. Uuringu "Venekeelsed kodanikeühendused ja Eesti kodanikuühiskond: paralleelsed maailmad või vaikne integratsioon?" venekeelne kokkuvõte

Дополнение. Выводы из исследования "Русские гражданские объединения и эстонское гражданское общество: параллельные миры или интеграция?"

Организации русскоговорящих жителей Эстонии могут отвечать различным целям, о чем так же упоминается в *Концепции развития гражданского общества Эстонии* (КРГОЭ) и Эстонской программе интеграции 2008-2013. С одной стороны, целью таких объединений может быть укрепление группового идентитета, лучшее осознание проблем и их разрешение. С другой стороны, подобные организации могут стать возможным каналом для сотрудничества с эстонским обществом. Для того, чтобы лучше понять роль и потенциал русских гражданских объединений следует исследовать их каждодневные практики и опыт. Таким образом, задачей данного исследования был анализ повседневной деятельности русскоязычных гражданских объединений.

В рамках исследования, в 2010 году было проведено три групповых интервью, где выяснились ожидания и вызовы, с которыми сталкиваются русскоязычные гражданские объединения. Целью было запечатлеть то, как вышеупомянутые организации осмысливают цели своей деятельности, а так же выяснить какое влияние на это оказывает окружающая их языковая среда. Групповые интервью были проведены в Таллинне, Йыхви и Нарве. Во время интервью разговаривали о целях организаций, о руководстве, их деятельности, составе, а так же о коммуникации и каналах общения. Ко всему прочему, обсудили возможности сотрудничества с другими гражданскими объединениями и властями, говорили о вызовах и ожиданиях, которые касаются организаций и их членов.

На основании результатов исследования стало ясно, что увековечивание группового идентитета не относится к основным целям русскоязычных гражданских объединений, хотя можно говорить о некотором доминировании такой ретирики. Представители русскоязычных организаций придали большое значение интегрирующему и объединяющему эффекту деятельности гражданских объединений. Для них стали характерными такие ключевые слова как «толерантность», «осмысление», «сотрудничество», «открытость» и «интеграция». В ранее проведенных интервью, где принимали участие исключительно эстоноязычные организации, в качестве ценностей были упомянуты: озвучивание гражданской позиции (интереса), а так же особенное внимание было уделено демократии, и т.д. Размер и поле деятельности эстоноязычных и русскоязычных гражданских объединений определяется тем, как организации оценивают свою работу: крышевые организации и большие неформальные объединения ставят задачи, которые охватывают все общество; небольшие организации занимаются локальными и конкретными задачами.

Во время интервью часто высказывалось недовольство в отношении доступности русскоязычной информации. Так же было озвучено беспокойство по поводу отсутствия

базы данных, которая касалась бы русскоязычных организаций и их деятельности. Ко всему прочему, по мнению респондентов, роль крышевых организаций в распространении информации должна вырасти. Одновременно с этим, гражданские объединения не всегда знают о уже существующих источниках информации. Так же необходимо совершенствовать уже существующие русскоязычные интернет-страницы и порталы.

Отношения со средствами массовой информации носят скорее хороший и частый характер. Так же, вне зависимости от места расположения и языковых способностей у русскоязычных организаций присутствует желание сотрудничать с различными эстоноязычными организациями расположенных в самых разных частях Эстонии. У многих уже имеется такой опыт сотрудничества, а так же желание его продолжения. Фактором, который затрудняет совместную деятельность, является отсутствие информации о деятельности других организаций. О всеэстонских кампаниях, прошедших в последние годы, знают, как правило, мало. Таким образом, сотрудничеству объединений с разными рабочими языками препятствует не отсутствие желания совместной деятельности как таковой, а отсутствие информации.

Об источниках финансирования, деятельности институтов, занимающимися организацией курсов и семинаров гражданские объединения осведомлены. Одновременно с этим имеет место быть критика в отношении властей. Так же как и эстоноязычным организациям, русскоязычным объединениям доставляет беспокойство сложность бюрократии, связанной с получением финансирования, слабая обратная связь после отказа в финансировании и т.д. На ряду с этим, русскоязычным гражданским объединением доставляет беспокойство отсутствие качественных переводов закона на русский язык, распространение требований по ведению бухгалтерии, доступ к информации, распространяемой русскоязычными властями. Можно так же отметить, что в Ида-Вирумаа (в Нарве и других городах) объединения наиболее критичны в отношении властей. Участвовавшие в таллинском групповом интервью респонденты заметно сильнее ощущают на себе влияние политических подоплек при работе с местными и государственными властями.

В заключении нужно констатировать, что то, как понимают и обсуждают гражданское общество русскоязычные объединения отличается в некоторой степени от того, как это делают эстоноязычные организации. В последние годы для эстоноязычных объединений была важна проблематика сотрудничества с властями. В случае с русскоязычными организациями эта проблема не бросается в глаза: только в случаях с финансированием третьего сектора приводится различие в культуре работы. Возможное объяснение видим в том, что эстони- и русскоязычные организации видят свою роль в обществе по-разному. Эта мысль требует детального анализа и скрупулезного исследования, но тем не менее, ценности, которые отмечают в рамках Эстонского гражданского общества эстони- и русскоязычные организации немного отличаются друг от друга.